

Дыктант як від практыкавання: дыктанты для самакантролю

Працэс засваення арфаграфічных нормаў працяглы і шматэтапны. На пачатковым этапе, як вядома, фарміруюцца ўменні перадаваць на пісьме гукі, пераносіць па складах словы, ужываць вялікую літару і інш.; на асноўным этапе выпрацоўваюцца арфаграфічныя ўменні навыкі ў сувязі з вывучэннем фанетыкі, словаўтварэння і марфалогіі; на абагульняльным этапе замацоўваюцца веды па арфаграфіі ў сувязі з вывучэннем сінтаксісу; на паглыбленым этапе ўдасканальваюцца правапісныя ўменні і навыкі разам з вывучэннем культуры вуснага і пісьмовага маўлення, выкананнем творчых прац.

Паспяховасць засваення арфаграфічных нормаў у пэўнай ступені залежыць ад арганізацыі самастойнай працы. У сувязі з гэтым важнае значэнне набываюць дыктанты, прызначаныя для самакантролю, паколькі яны дазваляюць самастойна асэнсоўваць моўны матэрыял, высвятляць і выпраўляць уласныя недахопы.

1. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Прэзэрце. Зрабіце аналіз памылак.

У Кастуська была неадольная цяга да птушак, раслін і кветак. Канечне, ён мог пабегчы на пагулянку да хлопцаў, насіцца па лужынах, будаваць на ручаях запруды, назіраць, як расцякаецца тонкай рознакалёрнаю плывучаю бензін, але гэтага было мала. Яго цягнула на адзіноту, хацелася мець сваю таямніцу, далучэнне да якой і разгадка якой давалі б волі фантазіі, роздуму. Клікала кудысьці ў невядомасць нез'яшнёная ўнутраная сіла. Уладу над ім узялі расліны. Іх смелы, надзвычай дружны выхад з зямлі, неўтамаваная прага расці, развінаць лісцікі, выкідваць кутасікі і расцвітаць моцна хвалявалі Кастуська, дзе ён ні быў: на пагоне, у лесе, ішоў па дарозе альбо капаў з маці грады.

Дарэчы, пра грады... Бацька, яшчэ слабы, да іх не прычыняўся. Кастусёк з маці выносілі з хлява гной, растрасалі і ўскопвалі зямлю. Потым дзялілі яе на роўныя прастакутнікі. Перш-наперш садзілі цыбулю. Загадзя маці пазразала з цыбулін вяршкі з хвосцікамі, пакідала ў міску з вадой. Граду расчарціла на квадраты, у куточкі якіх торкала цыбуліну зрэзаным уверх. На гэтых мясцінках ужо выпнуліся светла-зялёныя тугія расточки. Буркі, моркву, агуркі садзіць было прасцей. Цапком маці праворвала лунку, брала жменьку разбрынялага ў вадзе насення і сыпала ў яе. Услед Кастусёк загортаў зямлю.

Займеўшы навыкі агародніка, ён задумаў завесці сваю маленькую зялёную гаспадарку. Ускапаў пры хляве, адкуль назіраў за шпакамі, лапик зямлі, дбайна ўзрыхліў, перабраўшы пальцамі кожны камячок, і нават абгарадзіў калкамі. Навыкопваў, а то проста навырываў усялякага зеля і перасадзіў на свой агародзік. Браў з лужыны пад страхой бляшанкаю ваду і

паліваў. Травінкі перш падвялі, сагнуліся, а пераначаваўшы, выструніліся гэтак, быццам у кожную хтосьці ўстаўіў сталёвы дроцік. Сачыць за іх ростам, новымі лісцікамі, што вылазілі невядома з якіх мяшэчкаў, было не менш цікава, чым за шпкамі. Маці пасміхалася з Кастуськовага занятку, а ён раўніва аберагаў свой гадавальнічак. (286 слоў)

Уладзіслаў Рубанаў. “Не аднойчы забіты”.

2. Спішыце тэкст, устаўляючы патрэбныя арфаграмы і пунктаграмы. Праверце правільнасць напісання па даведцы. Зрабіце аналіз памылак.

...Цяпер маё роднае Заброддзе дзе толькі ў чатырох хатах цепліцца жыццё ціхае састарэлае занябанае, як, дарэчы, і многія беларускія вёсачкі аднес(ен, ян)ыя некалі да не/перспектыўных. Дасталося яму вядома і чарнобыльскіх “пачастункаў”.

Не такая ўжо і наша бацькоўская хата з якой у свой час вылецелі ў далёкі свет мае пяць сяцёр і пяць братоў. Ды і бацькі пакінулі яе ў пачатку васьмідз...сятых перабраўшыся на ма...чыну радзіму ў вёску Ямнае што не/падалёку ад Быхава. Пэўны час з розных гарадоў нашы пуцявіны кіравалі ў Ямнае а душы вельмі сумавалі па Заброддзі... . Цяпер калі мама і тата спачываюць на ямніцкіх могілках мы дзеці зая...джаем туды толькі на паклон ім бацькам нашым каму абавязаны да апошняга кроку. А частку а...пачынку абавязкова праводзім у мілым сэрцу Заброддзі. Бацькоўскую хату, наша незабыўнае “гняздо” глядзіць прыгожыць старэйшая сястра Валянціна якая наезджае сюды з Мінска і знаходзіцца з вясны да позняй восені.

Некалі паехаўшы з роднай вёскі на вучобу душой я назаўсёды застаўся ў ёй. У апошнія гады гэтая сувязь пашыраецца мацнее. (Ня, не)/рэдка выступаю перад землякамі ў Глухах, Быхаве. Падтрымліваю сувязь з кіраўнікамі раённых структур краязнаўчым музеем СПК “Глухі” роднай школай... . Усё часцей а...чуваю ў сталіцы як не хапае мне тут да болю роднага невямоўна/светлага шчымліва/крынічнага, таго што ёсць толькі на радзіме. Ніколі так не імкнуся ў экзатычная мясціны далёкага замежжа як у сваё чароўнае Заброддзе дзе сустракаючыся з людзьмі зліваючыся з прыродай адчуваю сябе ўзнёслым і шчаслівым. Дзе тысячамі нябачных нітак мае сэрца звязана усім наваколлем з зямлёю і небам. Тут лёгка дыхаецца прыгожа марыцца вольна крочыцца. Тут а...чуваю як пульсую мая першая і галоўная крыніца хараства і любові. А на любові і харастве трымаецца свет, а ў гэтым – наша чалавечае прызначэнне і сэнс жыцця...

Жыві, маё Заброддзе! (281 слова)

Міхась Пазнякоў. “І роднай вёсцы пакланюся”.

3. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Праверце. Зрабіце аналіз памылак.

Слухае Мішка [медзведзяня] і дрэмле, зіму ўспамінае, калі шумелі дрэвы, як гэты авёс. Праўда, шум той быў куды мацнейшы і грозны, хоць і

чуў яго Мішка праз сон, праз сваю зімовую спячку. Не шумела, а гуло па верхавінах, па аснежаных лапах елак... І было тады страшна холадна. Памятае Мішка, як курылася пара над бярогамі, і ад пары тае звисалі празрыстыя ледзяныя сасулькі – аб іх наколаў нос Мішка, калі намагаўся пад самую вясну выпаўзці з бярогі.

Любіць Мішка слухаць аўсяныя шалахі. А яшчэ больш даспадобы яму аўсяныя калосікі. Салодкія яны, пахучыя, як матчына малако. І аскубае Мішка авёс, поўнымі жменямі заціскае ў рот, а калі прытаміўся хадзіць на задніх лапах, калі наеўся, тады прылёг і, прымяўшы лапай колькі сцяблінак, ляніва перабіраў іх губамі, смакаваў кожны колас.

На паляне яны былі не адны. Прышоў яшчэ адзін стары мядзведзь. Быў ён надзвычай пануры, сярдзіты. Без усякай прычыны накінуўся на Мішку і так скубануў яго зубамі, што той аж зайшоўся ад рову. Тады заступілася матка [мядзведзіца] і так грозна пачала наступаць на мядзведзя, так моцна ўдарыла яго пярэдняй лапай, што стары мядзведзь бегма кінуўся ў лес, затрашчала толькі ламачка ды кусты алешніку. Па рыжай падпаліне на баку ў мядзведзя Мішка пазнаў у ім свайго бацьку і здзівіўся: вось дык бацька, добра выходзіла ён сына, выскольгаючы на яго зубы...

Без асаблівых прыгод пайшлі яны назад. Мядзведзіца ішла побач з Мішкай, старанна залізвала яму шыю, дзе былі сляды ад бацькавых зубоў, і ціха вурчала пад нос аб нечым сваім мядзведжым. Калі пераходзілі праз ручай, мядзведзіца ўзяла Мішку ў пярэднія лапы і пачала купаць яго. Не асабліва паважаў Мішка гэтую аперацыю і ў другія разы з усіх сіл намагаўся наўцёкі, спрабаваў кусацца. Але цяпер, узгадаўшы матчыну абарону і клопаты, паслухмяна цялёпкаўся ў вадзе і падстаўляў пад матчыны лапы то адзін, то другі бок. Пасля купання весела бегаў па лесе, ганяўся за белымі матылямі, куляўся па зялёнай траве, каб хутчэй асушыцца. (310 слоў)

Міхась Лынькоў. “Пра смелага ваяку Мішку і яго слаўных таварышаў”.

4. Спішыце тэкст, устаўляючы патрэбныя арфаграмы і пунктаграмы. Праверце правільнасць напісання па даведцы. Зрабіце аналіз памылак.

Багацце запаведніка – не толькі жывёлы. Цікавы і разнастайны свет раслін запаведніка. У кожным яго кутку ў лесе на лузе ў вадзе можна сустрэць рэдкія прыгожыя кветкі якія ўжо зніклі ці на мяжы знікнення ў іншых мясцінах рэспублікі. Тут яны беражліва ахоўваюцца за папуляцыямі вядуцца пастаянныя назіранні. На жаль па віне чалавека і знішчаюцца многія расліны якія ўпрыгожваюць прыроду.

Большасць рэдкіх раслін аблюбовала тутэйшыя лясы якім няма, бадай што, роўных у Еўропе. На сухіх пячаных грудках узняўся да нябёсаў стройныя хвоі а невялічкія да пяці метраў у вышыню зачэпіліся за балоты. На лясных палянках на яркім дыване імхоў растуць сон/травы грушанкі сумнік казалец раскіданы кучкі злакаў. А ў чарнічных і арляковых сасняках можна палюбавацца пралескай выс...кароднай, геранню мар’янікам чынай канюшынай. На марэнных грудках у сасняках захаваўся

такі чуд прыроды як архідэі. Самыя рэдкія сярод іх пылкагаловік чырвоны і гайнік цёмна/чырвоны. Кветкі вельмі прыгожыя але на жаль не ўтвараюць насення. Таму могуць знікнуць у першую чаргу. Вось чаму іх ахова ў запаведніку гарантыя таго што прыгажосць не знікне.

(Ня, не)/многія ведаюць што (Б, б)ярэзінскі запаведнік – амаль скрозь балотны край. Не кожны адважваўся ступіць на балота дзе, па павер'ях, жыла (ня, не)/чыстая сіла адбываліся не/зразумелыя праявы балотных агні загадкавы туман што гойдаецца над паверхняй багна якая бя(сс, с)ледна зацягвала і звера і чалавека. Ды, відавочна, такія ўяўленні пайшлі на карысць прыродзе ў непраходнай багне выжылі многія звяры і птушкі захаваліся цікавыя расліны знішчаныя ў іншых мясцінах. Так што можна сказаць дзякуй балотам.

І цяпер вучоныя ашчадна ахоўваюць тое багацце якое засталася тут. У паўночнай і цэнтральнай частцы запаведніка найболей вядомыя вярховыя сфагnavыя балоты – Жары, Слабодскае, Саўскі Мох, Пастрэжскае, Домжарыцкае. Цікавыя шрых колісь тут былі азёры але прыкладна шэсць тысяч гадоў назад вадаёмы пачалі зарастаць, на вялікія плошчы наступалі балоты.

У паўднёвай частцы запаведніка ляжаць нізі(нн, н)ныя балоты якія ў любы час года не/праходныя. Можна толькі ўявіць сабе колькі тут дзічыны якую ніхто не мае права ні пужаць, ні страляць. (308 слоў)

Алесь Дзятлаў. “Дзе струменіць Бяроза-рака”.

5. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Праверце. Зрабіце аналіз памылак.

Нездарма казалі: буйныя, як боб, раса – да пахаладання, да перамены надвор'я. Спачатку доўга прыпарвала, паветра ўсё больш насычалася вільгаццю, і вось аднойчы вялікая попельная хмара, выплыўшы з-за Агарэвіцкага балота, цалкам накрыла Малое Сяло. Абвальны лівень з грывотамі і мацінкамі ўспучыў перасохлую, сасмяглую зямлю, нападў пажухлыя сады, абмыў на дрэвах руды пыл. Пасля зацяжных дажджоў, што пачаліся ўслед за доўгачаканай і выратавальнай навальніцай, увачавідкі паправілася, зазелянела паша, у водмаладзь пайшла бульба, ажылі пакрысе вясковыя агароды. Працяглая засуха, аднак, нарабіла шкоды, чакаўся значны недабор ураджаю, і, не спадзеючыся на вельмі жытны калгасны працадзень, маласельцы з журботай думалі, што і гэтай зімой ім давядзецца жыць надгаладзь, не маючы нічога лішняга ні сабе, ні на продаж.

Цёплымі маладзіковымі начамі, дзякуючы ўсё тым жа зацяжным дажджам, на пачатку верасня ў маладых сасонніках і на параслях з зямлі палезлі праўдзівікі (хоць касой іх касі), у верасовых нерушах спорна пракінуліся чырвонагаловікі, у сіўцы вакол палян і на ўзлесках знайшліся тлустыя маслякі, старыя пні ў змрочных ельніках кучна абсыпаліся цыбатымі апенькамі. Шчодры вераснёўскі лес прынёс людзям усё ж нейкае суцяшэнне: мала хлеба, дробная бульба, марныя агуркі, дык узімку на сталае будзе хоць вараная капуста з сушанымі грыбамі. На баравіны, у дубровы і бярозавыя гаі,

забыўшы пра іншыя неадкладныя справы, кінуліся незлічоныя чароды грыбнікоў з пудовымі кашамі і вялікімі, сплеченымі з луцця карзінамі. Маршрут у маласельцаў адзін і той жа: паўз Капцы, паўз Імшэчак, а там, далей, пачынаюцца самыя цікавыя грыбныя мясціны. Вось толькі Імшэчак, яшчэ нядаўна прыгожы і маляўнічы, цяпер не пазнаць: пасля летняга пажару ён стаў нязвыкла чужы і незнаёмы.

Змрочным і непрыглядным Імшэчак будзе да першага снегападу, пакуль нацянькі цераз гаці і брады на святое Увядзенне сюды не прыблытаецца расхрыстаны, басаногі Зюзя. Валадар холаду сярдзіта зачмыхае ў сіваю бараду, і снежаньскія мяцеліцы аж да вясны схаваюць пад белай коўдрай жахлівую і злавесную чарнату лясной балацявіны. (287 слоў)

Віктар Гардзей. “Бедна басота”.

6. Спішыце тэкст, устаўляючы патрэбныя арфаграмы і пунктаграмы. Праверце правільнасць напісання па даведцы. Зрабіце аналіз памылак.

Тамаш Зан больш вядомы ў нашай гісторыі як адзін з кіраўнікоў віленскіх згуртаванняў моладзі н...зломны змгар за народную волю. Гэта ён актыўны член славутага (Т, т)аварыства філаматаў (сяброў навук) і старшыня больш шырокага і прадстаўнічага (Т, т)аварыства філарэтаў (сяброў дабрачыннасці), атрымаў самае суровае пакаранне пасля праведзенага сенатарам Навасільцавым следства гэты год турэмнага зняволення ў крэпасці на (У, Ў)рале і б...стэрміновае пакаленне там разам з двума іншымі “злачынцамі” – Янам Чачотам і Адамам Судзіным. Імя Тамаша Зана ўвекавечыў у сваіх сусветна вядомых “Дзядах” яго блізкі сябар і паплечнік па тайных згуртаваннях вялікі паэт беларускай зямлі Адам Міцкевіч які паказаў нязломнасць духу і самаахвярнасць гэтага галоўнага бунтара спакою на Беларусі ў першай чвэрці XIX стагоддзя.

Значна менш мы ведаем пра Тамаша Зана як паэта. І гэта не дзіўна раскіданыя па гіматліках польскамоўных перыядычных выданнях мінулага стагоддзя яго творы амаль не/даступныя сённяшняму беларускаму чытачу. Між тым яны заслугоўваюць самай шчырай нашай увагі і прыхільнасці хаця пісаліся на польскай мове. Для нас (З, з)анавы творы цікавыя перш за ўсё тым што ў іх мы знаходзім шырокае выкарыстанне матываў і вобразаў багатай вусна/паэтычнай творчасці роднага аўтару беларускага народ.... Гэты зварот да фальклору меў важны вынік. Тамаш Зан а разам з ім Ян Чачот і Ануфры Петрашкевіч якія так/сама звярнуліся ў сваёй творчасці да чыстых крыніц беларускага фальклору зацікавілі вуснай паэзіяй беларусаў яшчэ аднаго сябра/філамата – Адама Міцкевіча які быў на пачатку сваёй літаратурнай дарогі ў палоне канонаў класіцызм.... Гэтым самым яны памаглі яму выйсці на дарогу рамантызм... больш прагрэсіўнага напрамку ў літаратуры.

Сярод твораў Тамаша Зана найбольшую вядомасць атрымалі яго баллады камедыя “Грэцкія піражкі” паэма “Табакерка” асобныя вершы трыялеты песні элегіі. (261 слова)

Кастусь Цвірка. “З паэтычнай кайстры Тамаша Зана”.

7. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Праверце. Зрабіце аналіз памылак.

Раніца, між тым, разгаралася ў пагожы ліпеньскі дзень. Нерухома, нібыта спавітыя нядаўняй навальніцай, стаялі раскошныя, да пояса, лугавыя травы, і промні сонца, якое ўсё болей і болей размывалася над ракой, праламляліся ў матавых каралях расы, жамчужна зіхацелі ў напоеным азонам паветры. І мяне раптам да слёз узрушыла гармонія жыцця, якая панавала наўкола.

Палессе... Мы ішлі сенажацямі, з ног да галавы ахінутыя духмяным разнатраўем, і за плячамі дыміўся шырокі калматы след на траве. Я крочыў замыкаючым у нашай звязцы, і мяне не гэтак хлістала па твары пякучым пылком кветак, як Міхайлавіча, які крочыў наперадзе. На падыходзе да возера, у нізінным алешніку, дзе нават у спёку бывае сыра, без асаблівых цяжкасцей накапалі халодных ружовых выпаўзкаў. Пакуль здабывалі чарвякоў і жыўца на шчупака, пакуль знайшлі човен на непадступным забалочаным беразе, што густа парос хмызняком, чарстам і дзягілем, а потым пакуль прымяраліся, куды лепей паставіць жарніцы, дзе прытапіць жакі, – непрыкметна перайшло на другую палову дня, такая, як вядома, карацейшая за першую нават у ліпені.

Мае спадарожнікі, відаць, вырашылі далей не выпрабоўваць лёс і, параіўшыся, пачалі рыхтаваць мяне да адпраўкі дахаты.

Возера Царкоўнае злучаецца з Прыпяццю, таму мяне без лішніх клопатаў уладкавалі на маторку знаёмага гарадчука, якая ішла знізу, – на ахапак свежаскошанай травы, што паспела ўжо прывянуць на сонцы і рачным ветры і сачылася духмяным настоем. Уздоўж па Прыпяці конусам пралегла да павароту серабрыстая дарожка з асляпляльных сонечных блікаў. Вада цёплая і ласкавая, калі незнарок апусціць руку ў яе тугую зеленаватую тоўшчу, затое веер халодных пырскаў і вядзяны пыл – бр-р! – умомант засявае твар і шчыю пухіркамі. Гэта таму, што над вадой ужо прахалодна.

Воблакі рэльефна і маляўніча адбіваюцца ў вадзе, і, калі стомлена прыкрыеш вочы, здаецца, што лодка адрываецца ад паверхні вады і ты ўзлятаеш ў паднябессе, і сэрца міжволі сціскаецца і замірае ад салодкага страху. (291 слова)

Уладзімір Глушакоў. “Расплата”.

8. Спішыце тэкст, устаўляючы патрэбныя арфаграмы і пунктаграмы. Праверце правільнасць напісання па даведцы. Зрабіце аналіз памылак.

Цяплее. Поле сушэе шарэе і ўсмоктвае ў сябе вадку; выпырсквае каля плота маладзенькая, яшчэ не/пякуючая крапіва (хутка з яе і буракоў ды костачкі будзе спажыўное варыва) на заплесненых узгорках імкнуцца ў/высь дз...мухаўцы і падбел і ўжо хутка зацвітаюць с/пасроння лётае басавіта гудзе адзінокі бухматы, ахаладнелы і агаладалы за зіму чмель. Пасля дажджу змываюцца цвіль і плесень а тыя прасторы дзе жыта нібы накрытыя зялёнай коўдрай, ажно ўпівае...ся вачыма той зеленню. Ужо не толькі курэй

але і авечак карову і цяля каня не ўтрымаць у цесным хляве ўсе рвуцца на сонечны двор, а з яго на загуменне і не хочуць вяртацца ў цесныя, з утаптаным, але ўсё роўна высокім подсцілам загарадкі.

Ды не заўсёды за яснотай і прыгрэўкам выцепліваецца. Бывае раптоўна хмурэе сцюдзёнае і ашмоццем падае мокры снег а то нават і закружыць замяцеліць ім. Пасля можа задоўжыцца яшчэ сіверны дождж, а з ім і не/прыемны сыры холад. Перастае цурчэць бярозавы сок, нават абвісае ледзяшамі, пакутуюць паўраскрытыя, прыбеленыя пупышкі/кветкі на слівах, а яблыні ўвогуле застылыя як і зімой ні кветак ні лісця. Паніклі не толькі прылётныя на першыя цёплыя подыхі шпакі але і перазімаваныя тут вёрткія (асабліва каля курынага карытца) вераб'і. Як толькі ўз...юшаная непагадзь усё ж мусіць здацца зноў падвысіцца паблакітнее неба заласкавае, заярчыць і пальцеца цяплом сонца абкінецца празрыста/зялёным вэлюмам і пачне апушвацца лісцем наша бяроза, – маці (не/высокая, бацьку па плячо, рухавая, рупная, гаваркая і пры добрым настроі жартаўлівая і песністая), Генік і яго сястрычка Ганначка (па-янкавінскаму Гандзя, Гандзечка) з узнёслым настроем ідуць у гародчык.

У “добры” (спрыяльны) дзень матуля дзе ім дзецям апускаць у загадзя падрыхтаваныя ёй раўчучоккі днямі замочанае і цяпер крыху па...сушанае насенне морквы буракоў гароху а пазней летняга часнаку цыбулі агуркоў і гарбузоў. Маці ведае “ўрадныя” дні як бацька знае калі араць сеяць у/восень жыта а вясной – авёс садзіць бульбу. (305 слоў)

Генрых Далідовіч. “Сярод поля, сярод лесу”.

9. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Праверце. Зрабіце аналіз памылак.

Як толькі растабаў сцякаў гаманлівай ручаістай вадою снег, падсыхалі дарогі, зелянелі лясы, балоты, палі, цераз Вялікі Лес ехалі цыганы. Ехалі звычайна ў канцы дня, перад самым заходам сонца, калі людзі, працаваўшыя былі ўжо дома, у сваіх хатах, сядзелі сем'ямі за сталамі, елі тое, што каму паслаў бог. На вуліцу адразу ж высыпалі дзеці. Беглі за цыганскімі вазамі, на якіх былі напаты з тоўстага палатна ці крамніны буды, галёкалі, крычалі. Цыганы, цыганкі, а таксама іхнія заўсёды мурзатыя чорнагаловыя прадаўжальнікі роду глядзелі на ўсё, што трапляла на вочы, з нейкім як бы зацятым спакоем, думнасцю. З гэтага спакою, думнасці іх нішто-нішто не магло выбіць. Нават галёканне, крыкі басаногай вясковай дзятвы.

Ляскачучы вазамі, рыпучы сухімі раменнымі гужамі, цыганы міналі вёску, выязджалі на луг, што быў за невысокім, спадзістым пагоркам, і там, у рэдкім маладым бярэзніку спыняліся. Распрагалі коней, путалі ім ногі і пускалі на траву папасвацца. Самі ж рабілі з вазоў табар, раскладалі агні. Варылі есці, і калі наядаліся, то выносілі з будаў бубны, гітары, іншыя, толькі ім вядомыя галаснікі. Пачыналася цыганскае ігрышча. Увесь Вялікі Лес ад малога да старога збіраўся да цыганскага табара. Цікава было паглядзець зблізку на гэтых крыху дзікаватых людзей, якія ніяк не хацелі асесці і жыць,

як живуць усе, а валацужнічалі, вандравалі з месца на месца, цягнула і паглядзець на іхнія імклівыя скокі, калі цела быццам без касцей і не разабраць, дзе ў чалавека рукі і галава, а дзе ногі, цікава было паслухаць іхнія то аж занадта вясёлыя, то зусім панылыя, сумныя песні.

І сёлета калі не ўвесь Вялікі Лес, дык ва ўсякім выпадку большая палавіна яго сабралася надвяхоркам на лузе ў бярэзнічку. (269 слоў)

Барыс Сачанка. “Вялікі Лес”.

10. Спішыце тэкст, устаўляючы патрэбныя арфаграмы і пунктаграмы. Праверце правільнасць напісання па даведцы. Зрабіце аналіз памылак.

Людзі ў нашым краі, на Капыльшчыне сталі жыць аседла больш за два...аць стагоддзяў назад. Да такога вываду можна прыйсці калі меркаваць па курганах і старых гарадзішчах, якія захаваліся на рэ...цы Выня. Тут ажно тры гарадзішчы: каля вёскі Мыслі, на месцы цяперашніх могілак (каля шашы на Капыль) і ў лесе, насупраць вёскі Ржаўка.

Гэта былі сялібы/крэпасці абнесеныя насыпам ровам і частаколам. Пахавальныя курганы даўно разбураны. На ўсю акругу захаваліся толькі два – на полі між вёскамі Лотвіны і Печураны. Менш прыкметныя гарадзішчы захаваліся таксама ў мястэчку Бабоўня, на пагорках, там дзе сёння канюшня аптэка і магазін панскі і яўрэйскія могілкі, а яшчэ каля аўтастанцыі (цяпер зруйнаваны).

Калі меркаваць па гэтых помніках то паселішча на месцы м...стэчка было ўжо ў пачатку новай эры. Узгоркі паміж балотаў былі зручным месцам для жыцця нашых продкаў крывічоў. Назва мястэчка пайшла ад расліны бабоўнік ці канюшына што расла паміж узвы(шш, ш)амі.

Суседнія вёскі маюць назвы Печураны (ад стараславянскага слова печур – крапіва) Выня (раней завыеенне – ад словы выня – паляна, дзе вынялі карэнне) Каласаўшчына (каласавое поле ці нават сховішча) Лавы (месца загоны) Клецішча (месца, дзе ўтрымлівалі дзічыну) Осава (оса – асіна па-стараславянску) Пнівада (плаціна) Руднікі (месца, дзе здабывалі руду) Гута (месца выплаўкі руды) і інш. Некаторыя м...сціны вакол мястэчка яшчэ і сёння называюць як некалі: Лядзішча (выжарына) Попелева (ад слова попел, які тут атрымлівалі дзеля ўгнаення), побач поле – Процераб (выкарчаваны лес) Отступ (заказнік, месца разводу і нагулу дзічыны), Стэпы (бязлесная прастора), Калюга (лужына). Тут толькі адна назва вёскі Лотвіны (лотва – нізіна) сугучная назве балтыйскага племя лотва.

На поўдзень ад Капыля ёсць яшчэ дз...ве вёскі – Вялікія і Малыя Прусы. Сюды мабыць, перасяліся прусы, яшчэ пры Вітаўце недзе ў XIV стагоддзі.

Некаторыя гісторыкі с...цвярджаюць што да славян у нашых месцах жылі я(ц, т)вягі. Славяне прыйшлі з Карпат у VI – VIII стагоддзях. Беларусамі нас кажуць пачалі называць гадоў дз...весце назад калі далучылі да Расіі. (295 слоў)

Вячаслаў Піліпчык. “Бабоўня любая мая”.

11. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Праверце. Зрабіце аналіз памылак.

Вясна ў лесе раскашавала ўсімі колерамі вясёлкі. З дупла ў высозным дубе, дзе зрабіла сабе ўтульнае гняздзечка старая вавёрка Рыжуха, адкрывалася цудоўнае відовішча. Унізе павольна хісталіся бялюткія кветкі ветраніцы і жаўтлявыя галоўкі пралесак, крыху наўзбоч, за кустамі ляшчыны, на ледзь прыкметным пагорачку прабіліся бліскучыя парасткі ландышаў. А яшчэ далей, у вечна шумлівым бары, ціха тлелі сінія цяпельцы сон-травы. Сосны стаялі тут рэдка, і на дол шчодро ліліся залацістыя патокі сонечнага святла. Суседнюю высечку ахутваў зялёны туман: там імкліва і дружна распускаліся клейкія лісцікі маладога бярэзніку.

Але пошум вясны – шырокі, яркі і магутны – кранаў сёння сэрца Рыжухі зусім не так, як заўчора і ці нават учора. Раней яна не магла нарадавацца сонцу, свежай зеляніне, скакала сярод кветак, выгінаючы пыталнікам доўгі і пушысты хвост. А сёння з самага ранку Рыжуха хвалявалася, амаль не выглядала з дупла. У яе сэрцы нарасталася шчымлівая трывога. Будзіла гэты неспакой новае жыццё, якое Рыжуха адчувала цяпер у сабе асабліва востра.

Пад вечар полымя нізкага сонца ахапіла аблогі, заліло пунсовымі фарбамі перапоўненае вадой суседняе балотца, прыбавіла радасці векавому бору. Прырода па-свойму, зіхаценнем сакавітых колераў і суладдзем птушыных спеваў, адзначыла паяўленне ў цеснаватым цёплым дупле пяцярых вавёрачак. Рыжуха, стомленая, але радасная і вясёлая, увішная шчыравала ля малых. Стараючыся вылізвала ледзь прыкметную поўсць, ласкава туліла крывінак да свайго схуднелага цела. Быццам цалуючы ці бясконца іх пералічваючы, Рыжуха па чарзе дакраналася да вавёрачак носам, здавалася, шчыра і шчасліва ўсміхалася.

Ноччу пад дубам прашумела першая красавіцкая навальніца. Цёплы і дружны дождж абмыў траву, кветкі, памаладзелы лес. Вясна забуяла з новаю сілай.

Спачатку Рыжуха пакідала малых у дупле вельмі рэдка. Прыкрые іх мяккаю травою, выслізне на волю, падсілкуецца і зноў у дупло. Усё песціла дзетак, сагравала, да бляску вылізвала гладкую поўстку. А ў поўдзень, калі сонца набіралася моцы, па чарзе выносіла вавёрачак на тоўсты сучок і дазваляла крыху папоўзаць па шурпатай кары, падыхаць свежым паветрам. Сама ж ні на момант не спускала з іх вачэй. (309 слоў)

Васіль Жушма. “Гарэза”.

12. Спішыце тэкст, устаўляючы патрэбныя арфаграмы і пунктаграмы. Праверце правільнасць напісання па даведцы. Зрабіце аналіз памылак.

Пачуццё бацькаўшчыны пачынаецца з усведамлення што родны кут – найлепшы ў свеце. Неадступныя думы пастаянна вядуць мяне на (М,

м)агілёўшчыну у (Ш, ш)клоўскі раён дзе ў зялёнай і вечна святочнай вёсцы Нова/Аляксандраўка я нарадзіўся. І хоць я ў/досталь наглядзеўся на хараство зямлі магу, паклаўшы руку на сэрца, кожнаму давесці, што такога здаровага паветра гаючай вады і лагоднага сонца я не сустракаў нідзе.

Вось – некалькі абразкоў з дзяцінства.

Расчыніш акно – і ў хату ломіцца бэз. Ці то ад хмельнай квецені, ці то ад слабасці кружыцца галава зняможана прыпадаеш да падушкі і ў вачах – адно неба. Такое празрыстае і тонкае што яго здаецца можа ра(сс, с)еч імклівы цень ластаўчынага крыла, і тады гэта загадкавая шыбіна асыплецца шкляным дажджом на кволы яблыневы цвет і ўжо ніколі не дачакаешся крамяных антонавак.

І зноў – успамін. Вятрыстая раніца. Струменіцца паветра ў палявой далечы. Я трымаюся за грыву высачэзнага каня якога бацька вядзе за аброць. З мяхоў дзядзькі насыпаюць жыта ў ліпавыя сьвяненькі абвязаныя вышытымі ручнікамі кашулі на сейбітах – гармонікамі. Гэта – сяўба.

А пасля быў луг з сярдзітымі чмялямі дзе хараца схавалася з галавой і заблудзіцца сярод рамонкаў; лес што вабіў таямнічымі вываратнямі дупламі і незлічонымі гнёздамі; цяністыя джунглі гарох... у якім зашыўшыся добра ласавалася не пакідаючы голас... І, галоўнае былі незабыўныя святы касьба і жніво. Дагэтуль у маіх грудзях не моўкне прамяністы перазвон кос і соладка тае шырокая і няўлоўная журботная жніўная песня – найв...лікшыя напевы зямлі.

Я ведаў птушак па галасах мой распазнаць дрэва па шолых...

Можна сказаць што ў гэтыя дні ў мяне было ледз...ве не язычаскае светаўспрыманне. Гэта – памятна але слава дзвярам бацькоўскай хаты якія ніколі не зачыняліся перад добрым чалавекам хвала залатой саламянай страсе пад якой знаходзілі прытулак многія людзі каго прывёў сюды дажджлівы вецер ці дзябёлы мароз. Колькі і чаго (не, ні) наслухаешся ў бясконцыя вечары! (287 слоў)

Сцяпан Гаўрусёў. “Трываласць гунту”.

13. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Праверце. Зрабіце аналіз памылак.

Дуб увесь час сярдзіта стагнаў, шумеў, як шуміць лес у час буры, і не сціхаў нават у самыя ціхія, спакойныя дні.

Цяжка сказаць, чаму стагнаў дуб. Але даўнейшыя людзі думалі, што гэта ён спрачаецца з нябеснымі духамі, і стараліся, чым толькі маглі, задобрыць гэты дуб, каб заступіўся ён за іх перад невядомымі сіламі.

Вясною кожнага года ў самы разліў, калі шлях да Траян-дуба быў асабліва цяжкі і небяспечны, з усёй зямлі палескай прыходзілі сюды людзі, каб пакланіцца магутнаму дрэву-заступніку, вымаліць у яго да сябе спагаду і перадаць свае дары-ахвяры.

У магічную сілу Траян-дуба верылі прасталюдзіны і князі вялікія. Верылі таму, што другой веры не было. А без веры чалавеку цяжка, усё роўна, што сокалу без крылаў, што рыбе без вады. А вера ўсялякая добра: яна

акрыляе чалавека, дапамагае здзейсніць яго мары і задумы, паступова і ўпэўнена вядзе яго да вялікай мэты жыцця.

Праўда гэта ці не, але кажуць старыя людзі, што князі тураўскія садзіліся на свой трон княжацкі толькі пад Траян-дубам. Адсюль і назва пайшла: Тронны дуб – Траян-дуб. Але другія сцвярджаюць, нібы назвалі яго Траян-дубам за тое, што рос ён на тры вялікія какаты і здалёк здавалася, быццам там не адзін, а тры магутныя, гіганцкія дубы. Трайны дуб.

Ёсць яшчэ адна гаворка – трэцяя, пэўна, самая праўдзівая, верная. Як быццам у глыбокай старажытнасці, калі люд палескі толькі чуў-ведаў пра князёў кіеўскіх, пра імперыю дзівосную Візантыйскую, пра дзяржаву Вялікую Палянскую, а сам жыў сабе вольнай вольніцай і не дбаў аб сваёй дзяржаўнасці, наваліла-насунула з поўначы навала грозная, навала чорная. (280 слоў)

Іван Шальманаў. “Траян-дуб”.

14. Спішыце тэкст, устаўляючы патрэбныя арфаграфічныя і пунктуацыйныя знакі. Праверце правільнасць напісання па даведцы. Зробіце аналіз памылак.

З/малку я палюбіў капільскія ваксіцы поўныя нейкага чароўнага хараства. Мясціны тут узгоркавыя краявіды вельмі маляўнічыя і каларытныя. Адразу кідалася ў вока што мястэчка стаяла на беразе вялікага рэчышча на самым дне якога блішчэла пакручэная Каменка. Хоць рэчышча зарасло др...бналесем на схілах зелянела збажына а дзе было і забудавана але профіль яго добра вырысоўваўся, асабліва калі глянеш з высокага замчышча. Па/свойму дзівосна выглядалі адсюль з замка вузенькія гарыстыя (К, к)апільскія вуліцы і вулачкі (не, ня)/зграбныя купецкія муры і крамы касцельныя вежы.

У/летку я часта блукаў па (К, к)апільскіх палетках ездзіў з бацькам зімою гойсаў на лыжах.

Неўзабаве сталася так, што яшчэ больш я зжыўся з роднымі ваколіцамі яны сталі для мяне другім домам. Калі я вучыўся ў пятым класе было гэта ў цяжкую вясну 1933 года, адна за адною бяда прыйшлі ў нашу сям’ю. Давялося мне са старэйшым братам ісці ў заробок з пугаю ў руках.

Чатыры гады я адгакаў на пастухоўскай “службе”. Даводзілася н...саладка: прыходзілася прапускаць урокі, а...ставаць жа ад хлопцаў не хацелася. Але самае цяжкае было ў тым што ў торбе часам толькі кніга і некалькі сырых бульбін. Добра калі якая-небудзь спагадлівая гаспадыня дасць “выганяльнага” – кавалак хлеба... і бутэльку малака (каровы свае ў нас тады ўжо не было).

Аднак тыя пастухоўскія гады далі мне многае. Я яшчэ больш а...чуў і глыбей зразумеў красу беларускай прыроды. Ад самай вясны і да позняй восені прыходзілася быць на лясным прыволлі ў полі і на лузе. На маіх вачах з’яўлялася ў Раўку першая кволая зеляніна пасля яна буяла і набывала розныя фарбы і а...ценні каб потым пера...сці ў залацістыя колеры. Мне падабаліся цёплыя летнія навальніцы калі маланка пісгавала неба моцна

ляскаў пярун ліло як з вядра а ты схаваўся дзе/небудзь у зацішку і назіраеш што дзеецца навокал. Здаралася, дождж заставаў у полі і тады на табе ніводнай сухой нітачкі. (290 слоў)

Сцяпан Александровіч. “Радзіма мая – Капыль”.

15. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Праверце. Зрабіце аналіз памылак.

Дуб быў галоўным дрэвам не толькі славян і балтаў. Зеўс таксама сядзеў на дубе, і нічога дзіўнага ў гэтым няма. Самае прыгожае, моцнае і даўгавечнае дрэва на гэтых землях, яно проста павінна было ўяўляцца нашым продкам боскім. Сапраўды, успамінаеш розныя мясціны Беларусі – і перш за ўсё бачыш дубы. На высокім беразе Дняпра паміж вусцямі Бярэзіны і Сожа дубовыя гаі цягнуцца на многія кіламетры. Дубы тут стаяць вольна, цвёрда, нікога не пускаюць сабе пад ногі; танкаствольныя бярэзнічкі ціснуцца да лагчынак, асіннікі загнаныя ў вярховыя балоты, гонкі сосны, дзе аблітыя меддзю, дзе ўбранзавелыя, пазіраюць на шырокую рачную абалону з далёкага бору, – а дубы як зубы сярод дробненькіх статкаў сарнаў ды ланей. А наднёманская Мікалаеўшчына, дзе нарадзіўся Якуб Колас? Таўшчэзныя дубы таксама стаяць далёка адзін ад аднаго, з густа-зялёнага дзірвана выпіраюць карані, падобныя на падземных цмокаў, і ніхто не ведае, куды гэтыя дубы крочаць. У Налібоцкую пушчу? Да сваіх братоў на Дняпры?

Прысвіцязскія дубы больш задумлівыя. Відаць, яны закахаліся ў пяшчотна-сарамлівую, засмужаную ранішнім туманам і падсвечаную вечаровым сонцам прыгажуню Свіцязь і не могуць ужо сысці з месца. А ўжо як расплюшчыць яна сінеглыбокія вочы – волаты зусім губляюць галаву і заходзяць у яе празрыста-халодную ваду, нізка схіліўшы магутнае голле. Плюскоча ў карэнні гулімаў хваля, смяецца, жартуе з анямелымі кавалерамі, якія растапырылі неўплодныя рукі-катакі і не ведаюць, што рабіць далей. Чарот і той смяецца з гэтых залётаў, аж кладзецца на ваду. Харошыя яны хлопцы, гэтыя дубы, высокія, дужыя, хмару за хвост злавіць могуць, а ніяк не ўлагодзяць неравістую дзяўчыну, самую з самых сярод гэтых пагоркаў. Зрэшты, Свіцязь адна, а дубоў вунь колькі, не можа выбраць, бедная. То засмяецца, то аціхне ў тужлівым одуме...

У Налібоцкай пушчы таксама дубы, але там больш самотнікаў, якім недаспадобы гурты і рады. Гуляюць яна на волі самі па сабе, знойдуць прыдатную паляну ў лясной гушчыні і цешацца на ёй, клічуць, вабяць да сябе звера і птушку, падкармливаюць галодных, лечаць хворых. (308 слоў)

Алесь Кажадуб. “Рака вады жывой”.

16. Спішыце тэкст, устаўляючы патрэбныя арфаграмы і пунктаграмы. Праверце правільнасць напісання па даведцы. Зрабіце аналіз памылак.

Са шматлікіх талентаў Караткевіча ўсе хто добра ведаў яго цанілі яшчэ адзін – талент сяброўства. Народны піс...меннік Беларусі Васіль Быкаў сказаў што Караткевіч быў рыцарам чалавечага дух... У сяброўстве ён

таксама быў рыцарам верным самаахвярным гатовым заўсёды падзяліцца як апошняй скарынкай, так і ўсім багаццем сваёй натуры. Характэрная (К, к)араткевічава рыса: ён ніколі не выказваўся адмоўна пра сваіх сяброў і забараняў іншым гаварыць пры ім хоць нешта благое пра адсутных. Ён вельмі рэдка ўжываў спосаб гаворкі “паміж намі” і то – не пра сяброў. Трэба было моцна папрацаваць супраць Уладзіміра Сямёнавіча ужываючы не/прыстойныя прыёмы каб узрушыць яго прымусіць даць а...пор. Пры гэтым ён быў вельмі датклівы а...чувальны да крыўды тонкія даспехі безумоўнай інтэлігентнасці слаба абаранялі яго ад чорнай зайздрасці помслівасці злас...лівай крытыкі, сам ён гэткай погані быў пазбаўлены начыста. Напярэдадні апошняга падарожжа сказаў (Ч, ч)алавек, які робіць крыўду другому, урэшце рэшт крыўдзіць себе”.

Ён дзяліўся сяброўствам са шматлікімі людзьмі: піс...меннікамі мастакамі кінематаграфістамі артыстамі настаўнікамі навукоўцам, журналістамі – гэта па працы, “па інтарэсах”, як кажуць. Але меў сяброў з іншых і часам не/чаканых колаў не праводзячы паміж імі мяжы бо цаніў перш за ўсё людскасць. Сябраваў са старэйшымі за сябе і маладзейшымі да тых і другіх ставіўся аднолькава прыязна, з усімі быў “на ты”, цяпець не мог калі сябар звяртаўся да яго з залішняй павагаю.

Мы здружыліся ў чэрвені 1969 года калі “Маладосць” наладзіла нам экспедыцыю на Пале(сс, с)е. Магчыма, слова “экспедыцыя” занадта ёмкае (у навуковым сэнсе): мы ўладкаваліся на агітцэплаход “Уладзімір Маякоўскі” ва ўтульную каюту нас везлі, і мы пазіралі камфорту ставала бракавала самадзейных маршрутаў і самастейнасці. Хутка мы зразумелі як не трэба падарожнічаць і катэгарычна вырашылі пакінуць утульны борт “Маякоўскага” рызыкнудзь на сапраўдныя прыгоды. Паспелі да таго часу прайсці Сож ад Гомеля да Лоева па Дняпры – да Кіеўскага вадасховішча Прыпяць – да Гарыні. У Давыд(Г, г)арадку высадзіліся на сушу. (286 слоў)

Валянцін Ждановіч. “Белы човен”.

17. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Праверце. Зрабіце аналіз памылак.

За акном вагона ўжо ад самых Баранавіч замільгалі знаёмыя краявіды: чэзлыя ўздоўж чыгункі, пакурчаныя хвоі, мізэрныя сваёй беднасцю пасёлачкі тых, яшчэ першых, дачнікаў, густа зарослае чаратамі рэчышча ціхаплыннай Шчары, але чым далей, то ўсё выразней прыкметы сапраўднага Палесся. Абапал двухпуткі часцей і часцей трапляюцца белыя бярэзнікі, адзінокія ў полі дубы, неасушаныя гразкія балацявіны, а ў прамежку паміж імі на сухіх пагорках вабяць зрок гонкія грыбныя ды ягадныя бары. Прыгарадны дызель-поезд, мерна пастукваючы коламі на стыках рэк, пачынае замаруджваць імклівы бег і нарэшце спыняецца на бязлюдным паўстанку ў вядомай мне змалку вёсцы, чыгуначным палатном раздзеленай на дзве неаднолькавыя палавіны.

Дзень добры, Цельшына!

Пасажыры, найбольш хлопцы і дзяўчаты, выкульваюцца на пясчаны насып, што службыць тут перонам, бягуць на пераезд, а мне чамусьці мроіцца: у іхнім гаманкім, вясёлым натоўпе матлянуўся на момант і знакаміты паношаны “лапсярдак” маладога настаўніка Андрэя Лабановіча. Але раптоўная мроя знікла, як і прыйшла, вочы паступова звыкаюцца з палескімі малюнкамі, якія набываюць першапачатковы, рэальны сэнс. Так, гэта не Цельшына, а славуная вёска Люсіна, дзе ў мясцовай школьцы працаваў Якуб Колас. І нават цяпер, на размежжы двух стагоддзяў, яго тут любяць і помняць, бо вось і сціплы паўстанак, дзе спыніўся наш дызель-поезд, ужо даўным-даўно носіць імя народнага песняра Беларусі.

Што ні кажы, а ўсё ж прыемна сам-насам прайсціся па тых сцежках і дарожках, па якіх у такой жа скрушняй адзіноце калісьці блукаў галоўны герой трылогіі “На ростанях”, вялікі праўдашукальнік і рамантык Андрэй Лабановіч. У першай частцы твора – аповесці “У палескай глушы” – Якуб Колас надзвычай маляўніча і сакавіта апісаў побыт і звычкі палешукоў, іх гаротнае жыццё ў часы царызму, а многія жыхары Люсіна сталі прататыпамі непаўторных персанажаў кнігі – тутэйшай інтэлігенцыі і сялян. Даўнія з’явы і малюнкi выразна паўсталі ў вачах, і ўжо на пераездзе, паблізу невялічкай пачакальні з акецам касіра і раскладам руху цягнікоў, нешта змушае прыцішыць крок, азірнуцца вакол сябе. (299 слоў)

Віктар Гардзей. “Падарожжа ў Цельшына”.

18. Спішыце тэкст, устаўляючы патрэбныя арфаграмы і пунктаграмы. Праверце правільнасць напісання па даведцы. Зрабіце аналіз памылак.

У лісц... той колішняй таполі святочна глядзелася сонца цешачы вочы Купалы; у тую колішняю таполю ўразаліся ў крону шч...рбячыся аб яе магутныя сукі маладзікі і ветахі. А весніцы на панадворак былі по/руч з таполяй; на весніцах прыбітая прыржавелымі ад восеньскіх дажджоў цвікамі бляха з профілем сабачай морды – вушы натапыр(ан, анн)ыя надпіс на бляс... папярэджваў “У двар... злы сабака”. Але гэтым злым сабакам у два...атыя гады па панадворку бегаў не/вялічкі вёрткі Султан які лашчыўся каля ног дзяцей і дарослых у тры...атыя гады пахаджваў па двар... вялізны пясочна/жоўтай поўсці задум(ен, енн)ы ў сваёй неспешлівасці Журан.

На дах дома схіляла голле чаромха як нявеста ў вэлюме ў маі, у густым засеце чорных ягадак павабных для птушкі -- зімою. Рухавыя і розныя яны паважна і ўвішна дз...балі дары былой маладухі чаромхі. Перад вокнамі на вуліцу і ў сад рос бэз кусцісты высокі. Якраз у пройме гэтага бэз... стаяў нібы спаконвечны тапчан на якім з самай ранняй вясны як толькі пачынала прыграваць сонейка днямі праседжвала бабуня як у хаце пад таполяй называлі маці Купалы. Яна заўсёды першаю запрымечвала госця які кранаўся крамкі на весніцах уваходзячы ў двор хаты пад таполяй і была нібы добрым духам што сустракаў тут кожнага.

Веранда была зашкл(ён, ённ)ая. Гэта была і веранда і тое што на вёсцы называлі б сцёпкай ці каморкай бо на сценах тут віселі не толькі вялікія

вянкі/вязанкі пукатай залацістай цыбулі мен...шыя вяночкі дзюбаватага ружова/малочнага часнаку але і прыпасы якім у вясковых хатах раней месца было звычайна на гарышчы ў а...вяза(н, нн)ых кужал...м кошыках.

Свойска... вяскова... не з крамы а зробл(ен, енн)ае ў хаце выл...жалае ў сваім кубел...цы густым расоле прыпраўл(ен, енн)ае перцам часнаком шалфе...м кал...ндрай пасыпа(н, нн)ае чорненькімі ядлоўцавымі ягадкамі насыч(ан, анн)ае духам дубовага і хрэнавага лісця мяты зуброўкі вішні смародзіны пятрушкі усё гэта ў хаце вельмі любілі. (282 словы)

Алег Лойка. “Як агонь, як вада...”

19. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Праверце. Зрабіце аналіз памылак.

Прыгажосць, нікім не заўважаная, -- гэта яшчэ не прыгажосць. Яна робіцца нашай светлай радасцю толькі тады, калі мы – можа, неспадзявана, а можа, у нецярплівым чаканні – раптам, узрушаныя і ўражаныя, спыняемся перад ёю.

Але і радасць, калі яна толькі ў табе, толькі для цябе аднаго, -- гэта яшчэ таксама не радасць. Яна праменіцца, нібы святая, толькі тады, калі нам ёсць з кім падзяліцца ёю. І якое шчасце мець на гэты час даверлівага і адданага субяседніка – чытача, які шчыра разумее тваё хваляванне!

Якуб Колас, зачараваны характэрам прыроды і красою жыцця, верыць у свайго чытача і, нібы спяшаючыся выгаварыцца, хутчэй дзеліцца з ім хваляваннем, убачанай прыгажосцю. Яму цесна ад гэтага хвалявання, яму няёмка цешыцца радасцю аднаго, і таму паэт кожнаму свайму чытачу нанава адкрывае сваю зямлю: зірніце, маўляў, якая яна непаўторная! Здаецца нават, што ён проста расказвае свайму сябру ці, можа, зусім невядомаму чалавеку, які выпадкова сустрэўся на дарозе, пра адкрытую ім прыгажосць, убачыўшы якую, цяжка і недагаварна маўчаць не толькі паэту, але і кожнаму чалавеку.

Паэзія Якуба Коласа – такая ж натуральная, простая і складаная, як і сама прырода. Зірніце чалавека і прыроды ў яго вершах вельмі непасрэднае і непадзельнае. Бо сама творчасць – найвышэйшы ўзлёт чалавечага розуму і пачуцця – відавочна, такое ж самае таінства, як і жыццядайная, нябачная праца прыроды. Бо напоўніць вечным зместам толькі адзін радок сапраўднага верша ці нават адно-адзінае слова – гэта, мусіць, такая ж нялёгкая работа, як і ўзрадаваць зялёным хларафілам, магутнаю сілаю існавання найвялікшы цуд свету – звычайны зялёны лісток.

На кожную пару года, амаль на кожную з’яву ў прыродзе ёсць у паэта свая радасць – ці то светла-журботная, ці то пранізліва-захопленая. Усход і захад сонца, зіма і вясна – усё гэта “вобразы мілыя роднага краю”, без якіх бы вельмі збеднена адчувала сябе наша сённяшняя літаратура. (282 словы)

Янка Сіпакоў. “Свята на кожны дзень”.

20. Спішыце тэкст, устаўляючы патрэбныя арфаграмы і пунктаграмы. Праверце правільнасць напісання па даведцы. Зрабіце аналіз памылак.

Мы з таварышам выбраліся ў лес у выхадны дзень яшчэ поцемкамі лёгка як павуцінка туман заблытаўся ў нізовінках сярод густога падлеск... з ядлоўц... крушыны лазняк... зябка павявае прэлым лісцем сырой зямлёй і тонкім амаль няўлоўным духам сасны. Не/вялічкія лужынкi ў калюжынах зацягнула за ноч тонкім лядком; ня...знак патрапіш нагой трэск на ўвесь лес чорная быццам дзёгаць вада хлюпоча пад ботамі выступае наперах.

Неба пакрысе святлела але ў лес... стаяў шэры змрок хоць і можна было адрозніць камлюкаватыя ствалы сосен струхлелыя пян...кі і сям/там на палянках малады асінавы падрост.

Пятро мой спадарожнік кінуў пад куст ру...зак і ў той жа момант імкліва пыхнула ў/верх уздоўж ствала нейкая вялікая пярэстая птушка мільганула белымі пёрамі і там у/высі у густых кронах пачуўся рэзкі пранізлівы голас быццам двое катой не падзяліўшы здабычы ...чапіліся і шкуматаюць адзін аднаго. Мы застылі ад нечаканасці слухаючы не/звычайны ў гэтым сырм і не/прыветным перадзімовым лесе які здавалася спаў гл...бокiм сном канцэрт.

Мы пад...шлі бліжэй добра разгл...дзелі птушку. Яна была сапраўды прыгожая нават не верылася што ў гэтым лесе...ўбачым такі цуд. Прырода быццам знарок пажартавала ў шэрыя коперы перадзім...я ўпляла яркія фарбы. На фоне шэрага неба выдзяліліся блакітныя з чорнымі і белымі палоскамі пёры крылаў птушкі спінка ружаватая а бліжэй да хваста святлейшая. Сойцы відаць не спадабалася што мы яе разгляд(ва, ыва)ем узмахнула крыламі і белаі мітусівай плямкай матлянулася ў/бок зрабіла не/шырокі плаўны паў/круг і села на другім баку палянкі ў голле шырокай кроны сасны зноў пранізліва закрычала на ўвесь лес. Сойка крычала на розныя лады верашчала быццам яе хочуць схапіць пагрозліва крычала рэзка пасвіст(ва, ыва)ла; у яе крыках чуўся ўвесь птушыны гармідар лес... які птушка запомніла і ўмела ўпляла ва ўласны р...пертуар. (272 словы)

Алесь Дзятлаў. “Зарок”.

21. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Праверце. Зрабіце аналіз памылак.

Паміж дрэў пачаў зыбацца месяц, белы і круглы. Ён часта хаваўся з вачэй, але кожны раз зноў і зноў аказваўся на дрэве і трапляў там, пашматаны рэдкімі галінамі. Часам ён зусім хаваўся за густым лісцем, а часам падымаўся над дрэвамі і зноў на поўную сілу ззяў, круглы і чысты. Цяпер мне свяціла наперадзе не толькі бялёсая поўня Сярожкавай галавы, але і поўня месяца, і я ведаў, што гэтага святла нам хопіць, каб і ўначы знайсці ўсё, што шукаем.

Быў шырокі прагал, за ім – лапіна лугу. Сярожка веў мяне ўздоўж падросту бярозы і хвоі на дыбачках, час ад часу згінаючыся і на хаду шоргаючы рукой па траве: ён правяраў, ці не кладзецца раса.

Як не пад самым вухам хрупнуў сушняк -- мы спыніліся і тут жа ўбачылі, як з лесу выйшаў вялізны рагач. Ён пастаяў, павёў галавой у наш бок, насустрач нам пагрозліва варухнуў магутнымі рагамі і калі не ўбачыў,

дык напэўна адчуў, як небяспеку, нашу прысутнасць, бо раптам дзіка захроп, і з-за ягонай спіны на асветлены месяцам луг выйшлі самкі, гладкія і блішчастыя. Яны таксама, як па камандзе самца, крутнулі галовамі ў наш бок і лёгенька, дружна, нібы танцуючы, патупацелі ў луг. Рагач цяжка ўдарыў заднімі нагамі ў зямлю, ёкнуў, што здаровы конь, і кінуўся следам за самкамі.

Яшчэ гадзіну назад меркавалі нанач вярнуцца дахаты, наесціся перад сном малака з хлебам, спаць на высушанай атаве, дзе, напэўна, пасланы ўжо льяныя посцілкі і цёплыя коўдры, а цяпер пра гэта я ўжо не думаў, адчуваў сябе, як на імклівым кані, якога паганяў Сярожка і які закружыў, затуманіў голаў, кінуўшы нас у пагоню за нечым новым, загадкавым.

Копы стаялі пасярэдзіне лугу, і мы абралі канцавую, бліжэйшую да лесу, у які неспадзявана загналі табун. Трохі разваяваўшы верх, у ботах і кажухах паўшываліся ў сена, якое там, усярэдзіне, абдавала сухасцю і цяплымню. (296 слоў)

Віктар Карамазаў. “Прыліпала”.

22. Спішыце тэкст, устаўляючы патрэбныя арфаграмы і пунктаграмы. Праверце правільнасць напісання па даведцы. Зробіце аналіз памылак.

Халодны густы туман яшчэ з/вечара павіс над аблогамі (Б, б)елавежы нібы бязважкая коўдра ахутаў кожнае дрэва кожны кусцік кожны выварачень. Паветра так насыцілася вільгацю што нават адзенне паступова становіцца набр...нялым цяжкім. Прамень ліхтара ўпіраецца ў белую муць і нічога амаль не высвеч(ва, вьва)е. Святлее хіба што пад нагамі а перад самым тварам зусім нечакана нібы рукі дзіўных істот узнікаюць галіны дрэў.

Раніцою туман засвіціўся нейкім ружаватым колерам нібы хтос...ці па...паліў яго і той павольна радзеў ціха ўзнімаўся ў/гору. Гэта сонца сваёю цёплай ласкавай рукою праганяла яго з лес... адкрываючы перад вачамі прыгажосць асенняй пушчы. Промні кранулі вершаліну старога/старога дуб... высока ўзніслася яна над кронамі сасновага бор... . Кажуць больш як сем стаго(дз, ддз)яў стаіць гэты велікан, і н...якія н...годы не зламалі гордага волат....

Промні заглянулі ў самы гушчар выганяючы адтуль апошнія пасмы туман... якія не ўпарцяцца паслухмяна ўсплываюць і нясуцца над лесам белымі воблачкамі.

За...скрыліся на сонцы нібы грані каштоўных камянёў расінкі. Цяжкія буйныя кроплі павіслі на галінках кон...чыках лістоў траве быццам пацеркі нанізаліся на тонкія амаль (ня, не)/бачныя ніткі павуціння. А вось і сапраўдны гамак у якім гойдаецца сам гаспадар/павук. Але (ня, не)/доўга яму любавалася сваім скарбам хутка сонца высушыць расу і замест ды...ментаў застанецца звычайнае павуцінне.

Вывеў зуброў на паляну магутны важак а сам пад...шоў да дуб...скінуў крутым рогам паркан...чык што збудаваў вакол дрэва/помніка ег...ры пачаў церціся аб яго шурпаты ствол. Выпрабаваўшы сілу зубр лёг пад старой

ялінай з годнасцю аглядае статак які раз...шоўся па палянц... паскуб(ва, ыва)ючы яшчэ зялёную траву.

Апошнія лісткі а...трасае з бяроз асін клёнаў вецер/лістабой. Пушча на вачах святлее пусцее толькі дубы не здаюцца восені. Усю зіму будуць стаяць яны захута(н, нн)ыя ў рыжыя кажухі пакуль вясна не скіне не абновіць убор дубровы. (272 словы)

Васіль Жушма. “Восень у пушчы”.

23. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Праверце. Зрабіце аналіз памылак.

Цяпер Юрка адзначыў, што месца тут вельмі зручнае: тры невялікія, але густыя алешыны над самай вадой ахоўвалі мясціну ад ветру і ад старонніх вачэй. Эскаватар дзядзькі Валянціна, відаць, зрабіў добрую справу, калі разварушыў дно, ачысціўшы тым самым пясок і жвір. Якраз на гэтым месцы была даволі моцная плынь, якая і сагнала бруд і смецце. З тылу, за спінай, да самага алешніку былі высокія зараснікі грапівы, таму чалавека, які сядзеў на беразе, зусім не відаць ад дарогі.

Адсюль было зручна назіраць за жыццём вадзяных насельнікаў. На паверхні плавалі, падняўшы ўгору ногі, жугі-гладышы; цэлымі чародкамі, як вялікія камары, бегалі па вадзе вадамеры; імкліва кідаліся ўніз, убачыўшы ахвяру, драпежныя пływунцы; упарта ўзбіраліся па травінках і палачках марудныя слімакі. Выплыўшы да паверхні, асцярожна выстаўлялі свае джалы – дыхальныя трубка – бяскрыўдныя вадзяныя скарпіёны. Уважліва паназіраўшы, міжвольна пачынаеш думаць, што ўсе заняты нейкай разумнай, патрэбнай і неабходнай дзейнасцю, зусім невыпадковай, як здаецца на першы погляд. Юрка любіў гартаць бацькаў часопіс “Родная прырода” і часам здзіўляўся, якія адмысловыя рэчы сустракаюцца ў прыродзе.

Вось снуе-завіхаецца на кветцы рудая пчала. Яна беспамылкова, лепей за службу прагнозаў, прадказвае надвор’е: на дождж сядзіць і гудзе ў сваім вуллі. Калі пчолы з восені залепліваюць уваход у вулей, пакідаючы ледзь прыметную кучыліну, -- чакай суровай зімы. Гэткай жа звышадчувальнасцю валодаюць і руплівыя лясныя мурашы, якія выдатна адчуваюць радыяцыю, быццам у іх ультрамініяцюрныя “лічыльнікі Гейгера”. Дасканалая, мэтазгодная ўся арганізацыя жыцця ў мурашоў, і вучоныя дагэтуль не могуць разгадаць усе іх тайны.

Відаць, калі займацца навукай, трэба перш за ўсё вывучаць гэты загадкавы свет, гэту таямнічую, невядомую галіну – біёніку. Гэта ж на зямлі каля мільёна відаў насякомых, толькі ў нашай краіне іх сто тысяч. І кожная казюрка па-свойму цікавая, мае свае механізмы і прылады, якія могуць стаць карыснымі для чалавека, павялічыць у дзясяткі разоў яго разумную ўладу над прыродай. (292 словы)

Анатоль Шаўня. “Аляпка”.

24. Спішыце тэкст, устаўляючы патрэбныя арфаграмы і пунктаграмы. Праверце правільнасць напісання па даведцы. Зрабіце аналіз памылак.

Памаленьку але з кожным днём усё смялей і ўладарней наступала вясна снег проста ў/вачавідкі асядаў змрачней і адсоўваўся як мага далей ад платоў і прызбаў у/дзень капала са стрэх паветра вільгатнела святлела прасторнела ў небе. Н... з таго н... з с'яго сярод белага дня галасіста спявалі пеўні і на пачарнелых сметніках жвава капашыліся вераб...і. Зіма праўда не хацела здавацца храбрылася. На ноч уедліва браўся яршысты марозік сушыў сцягваў тонкім празрыстым лядком лужы ранкам ц...русіў дробны як манка сняжок. Але саўладаць з цяплом ужо не магла старая і ледзь паказвалася сонца ад злосці і бяссілля плакала ...чокрымі слёзнымі кап...жамі. А потым н...як у адзін дзень снег набрак вадою і шухнуў у раўчукі усюды загаманілі забул...калі ручаі і ў шмат/галосным імклівым шум... і звоне... панеслі вясну н...куды далей.

Памятаю што ў Вепры мы з Мальвінаю ішлі не па шпала... а па лясной караністай дароз... . Абапал усюды рыжэла прымятая зімою трава чарнела збуцвелае леташн...е лісце. У ла...чынах было бела ад кураслеп... сіні кашлаты сон аж ...рваў бор. Маладыя бярозкі не ўтрымаліся ад спакусы каб не пафарсіць у сваіх летніх абновах – над імі ўжо калыхаўся шугаў квола/зьялены дым. Старыя дрэвы не спяшталіся н...чага чакалі а ў глушэчы нясмела крычала першае ку/ку зязюля.

Ля самай дарогі пад тоўстаю карыстаю бярозаю мы натрапілі на невялічкае дубовае кары...ца поўнае бярозавік... і ўзрадаваліся як дзеці. Навыпера...кі пусціліся да балаг...ны вырвалі па ч...рнагалоўне і праз іх сеўшы на ўколенкі пілі гэты чысты як сляза сок вясны.

Потым мы збочылі з хз...жалай дарогі і пайшлі лесам. Пад нагамі блытаўся зьялены і порстні гаднік качаліся мокрыя шышкі пахла хво...й дурна п...яніў багуннік.

Спусціліся ў па...чыну і спыніліся ўража(н, нн)ыя на бруснічных барвенках сям/там чырванелі ягады буйныя і сакавітыя якія прабылі зіму пад снегам і н... толкі н... сапсаваліся а яшчэ болей пасмачнелі. (290 слоў)

Барыс Сачанка. “Мальвіна”.

25. Запішыце тэкст пад дыктоўку. Праверце. Зрабіце аналіз памылак.

Гэта была незвычайная дзяўчына, ва ўсякім разе, па яго паняццях і ўяўленнях. То была нейкая незямная істота, зусім не такая, якіх ён бачыў вакол сябе дагэтуль і якія не выклікалі ў яго душы моцных пачуццяў – зрэшты, нічога падобнага дагэтуль ён не сустракаў. Гэта была нібы істота з другога свету, другой планеты. Вось цяпер ён убачыў яе ў аўдыторыі, яна была першакурсніца, а ён, як ні лічы, быў на другім. Гэта само па сабе надавала смеласці і ўсяляла надзею, але смеласці якраз і не хапала Пашку: калі ён убачыў яе, проста закам'янеў. Пашка Крыцкі стаяў адзінока і ні да кога не падышоў, тым больш – да яе. У яго нібы адняліся ногі, і ён не здольны быў скрануцца нават з месца. Да яго слыху даляцела, як яна звонка і прыгожа засмялася, бліснуўшы белымі роўнымі зубамі, іскрыстыя яе вочы звужыліся,

шчокі адразу заружавелі, яе светлая прыгожая галава, здавалася, выпраменьвае святло, ад якога робіцца так незвычайна на сэрцы, што хочацца ўскрыкнуць ад радасці. Фея, німфа, русалка – што яшчэ можна параўнаць з ёю?

Думкі Пашкі Карыцкага былі заняты тою светлавалосяю прыгожаю дзяўчынай. Ён бачыў яе ўсмешку, яе белазубы рот, прамяністыя жывыя вочы, бачыў да дробязі, у што яна была апранута: доўгую бэзавую сукенку перахопліваў у тонкай таліі шырокі белы пояс, па шыі блішчалі, пераліваліся іскрамі зелянцовыя крыштальныя пацеркі, ножкі яе былі абуты ў лакаваныя туфлі на высокіх абцасах, ад чаго яна здавалася яшчэ больш высокай і стройнай...

Ён ніколі не лічыў сябе прыгожым. Сярэдні рост, віхрасты русы чуб, поўныя, як прыпухлыя, вусны, па-вясковаму ружовыя шчокі, шырокі ўпарты лоб, шэрыя ўважлівыя вочы – усё ў ім здавалася яму самому такім звычайным, што ён баяўся за сябе: хіба можна спадабацца такой незвычайнай дзяўчыне? (274 словы)

Уладзімір Дамашэвіч. “Німфа”.

26. Спішыце тэкст, устаўляючы патрэбныя арфаграфы і пунктаграфы. Праверце правільнасць напісання па дэдакці. Зрабіце аналіз памылак.

Крокаў за дз...весце ад самога дрэва быў куток дзе не ездзілі з каляс...мі куды не дабівалася жывёла дзе не хадзіла каса. Год за дзесяць да (А, а)йчыннай вайны да гэтых дзён калі завяршыліся і да...шлі да новых сваіх ператварэнняў справы крыўды прыкрасці і радасці людзей з Сумліч да шашы забрукавалі выезд і ў адным месцы клалі мост цераз лог даволі/такі вялікі. Падымалі насыпам дарогу і зямлю на гэта бралі з таго месца што крокаў за дз...весце ад вялікага дрэва. Там стварылася вялікая яма і два дугаваты...равы – як дзе капалі.

З самай вясны тут стаяла вада, і ў/восень таксама. Берагі да вады былі крутыя да таго ж засталася тут скрозь каменне кучамі і рассып(ан, анн)ае і ў гэтым месцы патомства вялікага дрэва за дзесяць год густа ўзялося...

Над не/праходнай расліннасцю ўзнімалася колькі даволі ўжо высокіх таполяў ужо сапраўдных вялікіх дрэў а наводдалек як асілак і аглядальнік на цэлую навакольнасць узвышалася вялікае дрэва усёй вышынёй зялёнае і ўпартае ў бесперапынным змаганні з навакольным светам за сваё патомства. Толькі адна адзінюсен...кая галіна на ім пад сярэдзіну яго вышыні была сухая і вытыркалася з густой зеляніны. Чалавек павінен быў крута закідаць галаву і трымаць шапку каб глянуць на гэтую сухую галіну. На ёй нагледз...лі с...бе месца адпачываць у/дзень ад клапатлівай стомы палявыя каршачкі і заблудныя з/далёку птушкі.

Гэты куток на скрыжаванні дарог быў як бы месцам ратунк... ад ц...жару доўгага падарожжа па вялікі... дарогах і ад цяжкіх думак аб не/вядомасці канца дарогі. Больш як за дзесяць кіламетраў ад гэтага месца падарожныя ўгадвалі ці хутка ўз...дзе сонца. Яшчэ змрок ночы вісеў над

зямлёю а вершаліна дрэва ўжо была ў сонцы. На ёй ляжала сонечнае праменне хоць сонца было яшчэ дзес...ці глыбока і далёка. (277 слоў)

Кузьма Чорны. “Пошукі будучыні”.

27. Запішыце пад дыктоўку. Праверце. Зрабіце аналіз памылак.

Скрыгатаць, обер-яфрэйтар, мэтазгодна, леснічоўка, сямейства, белапольскі, прэс-аташэ, медыум, гаўбіца, гулялі ўтраіх, на Урал, пакгаўзны, Багамы (астровы), Дзень друку, брылёўскі радок, Шчучынскі (раён), заслужаны дзеяч навукі, Марсель, дзьме, куп’ё, Васільеў, раз’юшаны, паравозазборачны, міні-матч, параўнальна-гістарычны, мікракантэкст, пяцідзясяціпрацэнтны, па-летняму, перш-наперш, спярша, запанібрата, за пазухай, нябачны, не лягчэй чым сёння, аніхто, нічуць не прыгожы, не лепшы за іх, па-дзясятае, генетыка, тэлебачанне, святло, смятанка, з разгону, зрэдку, звонку, з гарачкі, з налёту, удвайне, паасобку, удоўжкі

28. Спішыце, устаўляючы патрэбныя арфаграмы і пунктаграмы. Праверце правільнасць напісання па даведцы. Зрабіце аналіз памылак.

Антары(а, о), н...добранадзейны, стр...птацыд, пап...лішча, рэнам(э, е), свежа/змолаты, Халхін/Гол, н(е, я)/у гоіш, тэары(ў, у)м, да (Ў, У)барці, усходне/сібірскі, фіна-(ў, у)гры, (П, п)анямонне, (С, с)алавецкія астравы, (С, с)увораўская тактыка, (З, з)аслужаны настаўнік, (Ш, ш)клоўскі раён, куж...льны, м...льхіёр, м...зальніс, аб...яднанне, аб...ява, паў/Беларусі, вытворча/фінансавы, вытворча/неабходны, відэа/тэхніка, камер/юнкер, за/мяжой, за/жыва, з/наскоку, з/лева, па/першае, ані/колі, (не, ня)/умека, зусім (не, ня)/тоўсты, (не, ня)/важны, не/цікавей чым цяпер, с...цвярджаць, з...нянацку, языч...к, м...вазнаўца, трох/тысячны, на/ўзрыд, на/чале, па/часе, на/ўздагон, на/скрозь, на/смак, на/сцеж, на/спех, з/боку (на бок).

29. Запішыце пад дыктоўку. Праверце. Зрабіце аналіз памылак.

Айчынны, іон, мэбліроўка, попел, канапэ, свежавымыты, Ханты-Мансійск, экзатарыум, размова ўсур’ёз, ва Усходне-Кітайскім моры, да Уэльса, птушка-ўюрок, Міжземнае мора, венерын чаравічак (кветка), танкаўскі

Ядвігін Ш., Бермуды (астровы), мальберт, соллю, людзьмі, вальера, пад’ём, коннаспартыўны, лічыльна-аналітычны, конна-ручны, гамапластыка, мэтанакіраваны, дзе-нідзе, удвая, па-воўчы, як след, увечары, няспраўнасць, аніяк, нічуць не большы, не горш як было, нічуць не меншы, няверны, сертыфікат, горад, прыгарад, галава, галоўны, спаднізу, спадцішка, пад ніз, за паўцаны, замнога, зверху ўніз, з году ў год .

30. Спішыце, устаўляючы патрэбныя арфаграмы і пунктаграмы. Праверце правільнасць напісання па даведцы. Зрабіце аналіз памылак.

Стара/грэчаскі, н...цотны, бухгалт...р, н...ўцешны, тун(э, е)ль, бела/блакітны, Камянец/Падольскі, да (Ў, У)зды, пачуў (ў, у)сплёск, э(ў, у)рыка, арна(ў, у)тка, прыемна (ў, у)трайне, (Р, р)азанаўскі радок, (М, м)агілёўская вобласць, (Н, н)ародны артыст, (Д, д)зень медыцынскага работніка, (А, а)хоцкае мора, (Т, т)альяці, інтэрв...ю, марсел...еза, з...весці, кіпен..., г...рнарабочы, грамадска/карысны, бела/палякі, gros/майстар, нявеста/красуня, без/упынку, бяс/конца, на/двое, на/памяць, на/нава, (не, ня)/умельства, далёка не/разумны, (не, ня)/блага, не/эфектыўней чым заўтра, ані/што, в...рашчака, р...дакцыя, м...даль, граб...нёк, ж...тон, па/простама, па/просту, па/некалькі, па/парадку, па/паўдні, да/зарэзу, да/пары, да/рэчы.

Даведка

2. ... Цяпер маё роднае Заброддзе, дзе толькі ў чатырох хатах цепліцца жыццё, ціхае, састарэлае, заняйдбанае, як, дарэчы, і многія беларускія вёсачкі, аднесеныя некалі да неперспектыўных. Дасталося яму, вядома, і чарнобыльскіх “пачастункаў”.

Не такая ўжо і наша бацькоўская хата, з якой у свой час вылецелі ў далёкі свет мае пяць сясцёр і пяць братоў. Ды і бацькі пакінулі яе ў пачатку васьмідзясятых, перабраўшыся на матчыну радзіму ў вёску Ямнае, што непадалёку ад Быхава. Пэўны час з розных гарадоў нашы пуцявіны кіравалі ў Ямнае, а душы вельмі сумавалі на Заброддзі... Цяпер, калі мама і тата спачываюць на ямніцкіх могілках, мы, дзеці, заязджаем туды толькі на паклон ім, бацькам нашым, таму абавязаны да апошняга кроку. А частку адпачынку абавязкова праводзім у мілым сэрцу Заброддзі. Бацькоўскую хату, наша незабыўнае “гняздо”, глядзіць, прыгожыць старэйшая сястра Валянціна, якая наязджае сюды з Мінска і знаходзіцца з вясны да позняй восені.

Некалі пасхаўшы з роднай вёскі на вучобу, душой я назаўсёды застаўся ў ёй. У апошнія гады гэтая сувязь пашыраецца, мацнее. Нярэдка выступаю перад землякамі ў Глухах, Быхаве. Падтрымліваю сувязь з кіраўнікамі раённых структур, краязнаўчым музеем, СПК “Глухі”, роднай школай... Усё часцей адчуваю ў сталіцы, як не хапае мне тут да болю роднага, невымоўна-светлага, шчымліва-крынічнага, таго, што ёсць толькі на радзіме. Ніколі так не імкнуся ў экзатычная мясціны далёкага замежжа, як у сваё чароўнае Заброддзе, дзе, сустракаючыся з людзьмі, зліваючыся з прыродай, адчуваю сябе ўзнёслым і шчаслівым. Дзе тысячамі нябачных нітак маё сэрца звязана усім наваколлем, з зямлёю і небам. Тут лёгка дыхаецца, прыгожа марыцца, вольна крочыцца. Тут адчуваю, як пульсуе мая першая і галоўная крыніца хараства і любові. А на любові і харастве трымаецца свет, а ў гэтым – наша чалавечае прызначэнне і сэнс жыцця...

Жыві, маё Заброддзе!

Міхась Пазнякоў. “І роднай вёсцы пакланюся”.

4. Багацце запаведніка – не толькі жывёлы. Цікавы і разнастайны свет раслін запаведніка. У кожным яго кутку – у лесе, на лузе, у вадзе – можна сустрэць рэдкія прыгожыя кветкі, якія ўжо зніклі ці на мяжы знікнення ў іншых мясцінах рэспублікі. Тут яны беражліва ахоўваюцца, за папуляцыямі вядуцца пастаянныя назіранні. На жаль, па віне чалавека і знішчаюцца многія расліны, якія ўпрыгожваюць прыроду.

Большасць рэдкіх раслін аблюбавала тутэйшыя лясы, якім няма, бадай што, роўных у Еўропе. На сухіх пясчаных грудках узносяцца да нябёсаў стройныя хвоі, а невялічкія, да пяці метраў у вышыню, зачапіліся за балоты. На лясных палянках на яркім дыване імхоў растуць сон-трава, грушанкі, сумнік, казялец, раскіданы кучкі злакаў. А ў чарнічных і арляковых сасняках можна палюбавацца пралескай высакароднай, геранню, мар'янікам, чынай, канюшынай. На марэнных грудках у сасняках захаваўся такі цуд прыроды, як архідэі. Самыя рэдкія сярод іх – пылкагаловік чырвоны і гайнік цёмна-чырвоны. Кветкі вельмі прыгожыя, але, на жаль, не ўтвараюць насення. Таму могуць знікнуць у першую чаргу. Вось чаму іх ахова ў запаведніку – гарантыя таго, што прыгажосць не знікне.

Нямногія ведаюць, што Бярэзінскі запаведнік – амаль скрозь балотны край. Не кожны адважваўся ступіць на балота, дзе, па павер'ях, жыла нячыстая сіла, адбываліся незразумелыя праявы – балотныя агні, загадківы туман, што гойдаецца над паверхняй, багна, якая бяследна зацягвала і звера, і чалавека. Ды, відавочна, такія ўяўленні пайшлі на карысць прыродзе: у непраходнай багне выжылі многія звяры і птушкі, захаваліся цікавыя расліны, знішчаныя ў іншых мясцінах. Так што можна сказаць дзякуй балотам.

І цяпер вучоныя ашчадна ахоўваюць тое багацце, якое засталася тут. У паўночнай і цэнтральнай частцы запаведніка найболей вядомыя вярховыя сфагnavыя балоты – Жары, Слабодскае, Саўскі Мох, Пастрэжскае, Домжарыцкае. Цікавы факт: колісь тут былі азёры, але прыкладна шэсць тысяч гадоў назад вадаёмы пачалі зарастаць, на вялікія плошчы наступалі балоты.

У паўднёвай частцы запаведніка ляжаць нізінныя балоты, якія ў любы час года непраходныя. Можна толькі ўявіць сабе, колькі тут дзічыны, якую ніхто не мае права ні пужаць, ні страляць.

Алесь Дзятлаў. “Дзе струменіць Бяроза-рака”.

6. Тамаш Зан больш вядомы ў нашай гісторыі як адзін з кіраўнікоў віленскіх згуртаванняў моладзі, нязломны змагар за народную волю. Гэта ён, актыўны член славутага Таварыства філаматаў (сяброў навук) і старшыня больш шырокага і прадстаўнічага Таварыства філарэтаў (сяброў дабрачыннасці), атрымаў самае суровае пакаранне пасля праведзенага сенатарам Навасільцавым следства: цэлы год турэмнага зняволення ў крэпасці на Урале і бестэрміновае пасяленне там разам з двума іншымі

“злачынцамі” – Янам Чачотам і Адамам Судзіным. Імя Тамаша Зана ўвекавечыў у сваіх сусветна вядомых “Дзядах” яго блізкі сябар і паплечнік па тайных згуртаваннях, вялікі паэт беларускай зямлі Адам Міцкевіч, які паказаў нязломнасць духу і самаахвярнасць гэтага галоўнага бунтара спакою на Беларусі ў першай чвэрці XIX стагоддзя.

Значна менш мы ведаем пра Тамаша Зана як паэта. І гэта не дзіўна: раскіданыя па шматлікіх польскамоўных перыядычных выданнях мінулага стагоддзя яго творы амаль недаступныя сённяшняму беларускаму чытачу. Між тым яны заслугоўваюць самай шчырай нашай увагі і прыхільнасці, хаця пісаліся на польскай мове. Для нас Занавы творы цікавыя перш за ўсё тым, што ў іх мы знаходзім шырокае выкарыстанне матываў і вобразаў багатай вусна-паэтычнай творчасці роднага аўтару беларускага народа. Гэты зварот да фальклору меў важны вынік. Тамаш Зан, а разам з ім Ян Чачот і Ануфры Петрашкевіч, якія таксама звярнуліся ў сваёй творчасці да чыстых крыніц беларускага фальклору, зацікавілі вуснай паэзіяй беларусаў яшчэ аднаго сябра-філамата – Адама Міцкевіча, які быў на пачатку сваёй літаратурнай дарогі ў палоне канонаў класіцызму. Гэтым самым яны памаглі яму выйсці на дарогу рамантызму, больш прагрэсіўнага напрамку ў літаратуры.

Сярод твораў Тамаша Зана найбольшую вядомасць атрымалі яго балады, камедыя “Грэцкія піражкі”, паэма “Табакерка”, асобныя вершы, трыялеты, песні, элегіі.

Кастусь Цвірка. “З паэтычнай кайстры Тамаша Зана”.

8. Цяплее. Поле сушэе, жарэ і ўсмоктвае ў сябе ваду; выпырсквае каля плота маладзенькая, яшчэ не пякучая крапіва (хутка з яе і буракоў ды костачкі будзе спажываць варыва), на заплесненых узгорках імкнуцца ўвысь дзьмухаўцы і падбел і ўжо хутка зацвітаюць, спрасоння лётае, басавіта гудзе адзінокі бухматы ахаладнелы і агаладалы за зіму чмель. Пасля дажджу змываюцца цвілі і плесень, а тыя прасторы, дзе жыта, нібы накрытыя зялёнай коўдрай, ажно ўпіраешся вачыма той зеленню. Ужо не толькі курэй, але і авечак, кароў і цяля, каня не ўтрымаць у цесным хляве, усе рвуцца на сонечны двор, а з яго на загуменне і не хочуць вяртацца ў цесныя, з утапаным, але ўсё роўна высокім подсцілам загарадкі.

Ды не заўсёды за яснотай і прыгрэўкам выцепліваецца. Бывае, раптоўна хмурэе, сцюдзёнее і ашмоццем падае мокры снег, а то нават і закружыць, замяцеліць ім. Пасля можа задоўжыцца яшчэ сіверны дождж, а з ім і непрыемны сыры холад. Перастае цурчэць бярозавы сок, нават абвісае ледзяшамі, пакутуюць паўраскрытыя, прыбеленыя пупышкі-кветкі на слівах, а яблыні ўвогуле застылыя, як і зімой, ні кветак, ні лісця. Паніклі не толькі прылётныя на першыя цёплыя подыхі шпакі, але і перазімаваныя тут вёрткія (асабліва каля курынага карытца) вераб’і. Як толькі ўз’юшаная непагадзь усё ж мусіць здацца, зноў падвысіцца, паблакітнее неба, заласкавее, заярчыць і пальцеца цяплом сонца, абкінецца празрыста-зялёным вэлюмам і пачне апушвацца лісцем наша бяроза, – маці (невысокая, бацьку па плячо, рухавая, рупная, гаваркая і пры добрым настроі жартаўлівая і песністая), Генік і яго

сястрычка Ганначка (па-янкавінскаму Гандзя, Гандзечка) з узнёслым настроем ідуць у гародчык.

У “добры” (спрыяльны) дзень матуля дае ім, дзецям, апускаць у загадзя падрыхтаваныя ёй раўчучоккі днямі замочанае і цяпер крыху падсушанае насенне морквы, буракоў, гароху, а пазней летняга часнаку, цыбулі, агуркоў і гарбузоў. Маці ведае “ўрадныя” дні, як бацька знае, калі араць, сеяць увосень жыта, а вясной – авёс, садзіць бульбу.

Генрых Далідовіч. “Сярод поля, сярод лесу”.

10. Людзі ў нашым краі, на Капыльшчыне, сталі жыць аседла больш за дваццаць стагоддзяў назад. Да такога вываду можна прыйсці, калі меркаваць па курганах і старых гарадзішчах, якія захаваліся на рэчцы Выня. Тут ажно тры гарадзішчы: каля вёскі Мыслі, на месцы цяперашніх могілак (каля шашы на Капыль) і ў лесе, насупраць вёскі Ржаўка.

Гэта былі сялібы-крэпасці, абнесеныя насыпам, ровам і частаколам. Пахавальныя курганы даўно разбураны. На ўсю акругу захаваліся толькі два – на полі між вёскамі Лотвіны і Печураны. Менш прыкметныя гарадзішчы захаваліся таксама ў мястэчку Бабоўня, на пагорках, там, дзе сёння канюшня, аптэка і магазін, панскія і яўрэйскія могілкі, а яшчэ каля аўтастанцыі (цяпер зруйнаваны).

Калі меркаваць па гэтых помніках, то паселішча на месцы мястэчка было ўжо ў пачатку новай эры. Узгоркі паміж балотаў былі зручным месцам для жыцця нашых продкаў-крывічоў. Назва мястэчка пайшла ад расліны бабоўнік, ці канюшына, што расла паміж узвышшамі.

Суседнія вёскі маюць назвы Печураны (ад стараславянскага слова печур – крапіва), Выня (раней завыеенне – ад словы выня – паляна, дзе вынялі карэнне), Каласаўшчына (каласавое поле ці нават сховішча), Лавы (месца загоны), Клецішча (месца, дзе ўтрымлівалі дзічыну), Осава (оса – асіна па-стараславянску), Плівада (плаціна), Руднікі (месца, дзе здабывалі руду), Гута (месца выплаўкі гуды) і інш. Некаторыя мясціны вакол мястэчка яшчэ і сёння называюць як некалі: Лядзішча (выжарына), Попелева (ад слова попел, які тут атрымлівалі дзеля ўгнаення), побач поле – Процераб (выкарчаваны лес), Отступ (заказнік, месца разводу і нагулу дзічыны), Стэпы (бязлесная прастора), Калюга (лужына). Тут толькі адна назва вёскі Лотвіны (лотва – нізіна) сугучная назве балтыйскага племя лотва.

На поўдзень ад Капыля ёсць яшчэ дзве вёскі – Вялікія і Малыя Прусы. Сюды, мабыць, перасяліся прусы, яшчэ пры Вітаўце недзе ў XIV стагоддзі.

Некаторыя гісторыкі сцвярджаюць, што да славян у нашых месцах жылі яцвягі. Славяне прыйшлі з Карпат у VI – VIII стагоддзях. Беларусамі нас, кажучь, пачалі называць гадоў дзвесце назад, калі далучылі да Расіі.

Вячаслаў Піліпчык. “Бабоўня любая мая”.

12. Пачуццё бацькаўшчыны пачынаецца з усведамлення, што родны кут – найлепшы ў свеце. Неадступныя думы пастаянна вядуць мяне на Магілёўшчыну, у Шклоўскі раён, дзе ў зялёнай і вечна святочнай вёсцы

Нова-Аляксандраўка я нарадзіўся. І хоць я ўдосталь наглядзеўся на хараство зямлі, магу, паклаўшы руку на сэрца, кожнаму давесці, што такога здаровага паветра, гаючай вады і лагоднага сонца я не сустракаў нідзе.

Вось – некалькі абразкоў з дзяцінства.

Расчыніш акно – і ў хату ломіцца бэз. Ці то ад хмельнай квецені, ці то ад слабасці кружыцца галава, зняможана прыпадаеш да падушкі і ў вачах – адно неба. Такое празрыстае і тонкае, што яго, здаецца, можа рассеч імклівы цень ластаўчынага крыла, і тады гэта загадкавая шыбіна асыплецца шкляным дажджом на кволы яблыневы цвет і ўжо ніколі не дачакаешся крамяных антонавак.

І зноў – успамін. Вятрыстая раніца. Струменіцца паветра ў палявой далечы. Я трымаюся за грыву высачэзнага каня, якога бацька вядзе за аброць. З мяхоў дзядзькі насыпаюць жыта ў ліпавыя сявенькі, абвязаныя вышытымі ручнікамі, кашулі на сейбітах – гармонікамі. Гэта – сяўба.

А пасля быў луг з сярдзітымі чмялямі, дзе хараша схавацца з галавой і заблудзіцца сярод рамонкаў; лес, што вабіў таямнічымі вываратнямі, дупламі і незлічонымі гнёздамі; цяністыя джунглі гароху, у якім, зашыўшыся, добра ласавацца, не пакідаючы голасу. І, галоўнае, былі незабыўныя святы – касьба і жніво. Дагэтуль у маіх грудзях не моўкне грамацісты перазвон кос і соладка тае шырокая і няўлоўная журботная жніўная песня – найвялікшыя напевы зямлі.

Я ведаў птушак па галасах, мог распазнаць дрэва па шолыху.

Можна сказаць, што ў тых дні ў мяне было ледзьве не язычаскае светаўспрыманне. Гэта – памятна, але слава дзвярам бацькоўскай хаты, якія ніколі не зачыняліся перад добрым чалавекам, хвала залатой саламянай страсе, пад якой знаходзілі прытулак многія людзі, каго прывёў сюды дажджлівы вецер ці дзябёллы мароз. Колькі і чаго ні наслухаешся ў бясконцыя вечары!

Сцяпан Гаўрусёў. “Трываласць гунту”.

14. Змадку я палюбіў капільскія ваколіцы, поўныя нейкага чароўнага хараства. Мясіны тут узгоркавыя, краявіды вельмі маляўнічыя і каларытныя. Адразу кідалася ў вока, што мястэчка стаяла на беразе вялікага рэчышча, на самым дне якога блішчэла пакручастая Каменка. Хоць рэчышча зарасло драбналесем, на схілах зелянела збажына, а дзе было і забудавана, але профіль яго добра вырысоўваўся, асабліва, калі глянеш з высокага замчышча. Па-свойму дзівосна выглядалі адсюль, з замка, вузенькія гарыстыя капільскія вуліцы і вулачкі, нязграбныя купецкія мury і крамы, касцельныя вежы.

Улетку я часта блукаў па капільскіх палетках, ездзіў з бацькам, зімою гойсаў на лыжах.

Неўзабаве сталася так, што яшчэ больш я зжыўся з роднымі ваколіцамі, яны сталі для мяне другім домам. Калі я вучыўся ў пятым класе (было гэта ў цяжкую вясну 1933 года), адна за адною бяда прыйшлі ў нашу сям’ю. Давалося мне са старэйшым братам ісці ў заробкі з пугаю ў руках.

Чатыры гады я адгакаў на пастухоўскай “службе”. Даводзілася нясоладка: прыходзілася прапускаць урокі, адставаць жа ад хлопцаў не хацелася. Але самае цяжкае было ў тым, што ў торбе часам толькі кніга і некалькі сырых бульбін. Добра, калі якая-небудзь спагадлівая гаспадыня дасць “выганяльнага” – кавалак хлеба і бутэльку малака (каровы свае ў нас тады ўжо не было).

Аднак тыя пастухоўскія гады далі мне многае. Я яшчэ больш адчуў і глыбей зразумеў красу беларускай прыроды. Ад самай вясны і да позняй восені прыходзілася быць на лясным прыволлі, у полі і на лузе. На маіх вачах з’яўлялася ў Раўку першая квояля зеляніна, пасля яна буяла і набывала розныя фарбы і адценні, каб потым перайсці ў залацістыя колеры. Мне падабаліся цёплыя летнія навальніцы, калі маланка пісавала неба, моцна ляскаў пярун, ліло як з вядра, а ты схаваўся дзе-небудзь у зацішку і назіраеш, што дзеецца навокал. Здаралася, дождж заставаў у полі – і тады на табе ніводнай сухой нітачкі.

Сцяпан Александровіч: “Радзіма мая – Капыль”.

16. Са шматлікіх талентаў Караткевіча ўсе, хто добра ведаў яго, цанілі яшчэ адзін – талент сяброўства. Народны пісьменнік Беларусі Васіль Быкаў сказаў, што Караткевіч быў рыцарам чалавечага духу. У сяброўстве ён таксама быў рыцарам, верным, самааквэрным, гатовым заўсёды падзяліцца як апошняй скарынкай, так і ўсім багаццем сваёй натуры. Характэрная Караткевічава рыса: ён ніколі не выказваўся адмоўна пра сваіх сяброў і забараняў іншым гаварыць пра іх хоць нешта благое пра адсутных. Ён вельмі рэдка ўжываў спосаб гаворкі “паміж намі” і то – не пра сяброў. Трэба было моцна папрацаваць супраць Уладзіміра Сямёнавіча, ужываючы непрыстойныя прыёмы, каб узрушыць яго, прымусіць даць адпор. Пры гэтым ён быў вельмі датэліўчым, адчувальным да крыўды, тонкія даспехі безумоўнай інтэлігентнасці слаба абаранялі яго ад чорнай зайздрасці, помслівасці, зласлівай крытыкі, сам ён гэткай погані быў пазбаўлены начыста. Напярэдадні апошняга падарожжа сказаў: “Чалавек, які робіць крыўду другому, урэшце рэшт крыўдзіць себе”.

Ён дзяліўся сяброўствам са шматлікімі людзьмі: пісьменнікамі, мастакамі, кінематаграфістамі, артыстамі, настаўнікамі, навукоўцамі, журналістамі – гэта па працы, “па інтарэсах”, як кажуць. Але меў сяброў з іншых і часам нечаканых колаў, не праводзячы паміж імі мяжы, бо цаніў перш за ўсё людскасць. Сябраваў са старэйшымі за сябе і маладзейшымі, да тых і другіх ставіўся аднолькава прызна, з усімі быў “на ты”, цяпець не мог, калі сябар звяртаўся да яго з залішняй павагаю.

Мы здружыліся ў чэрвені 1969 года, калі “Маладосць” наладзіла нам экспедыцыю на Палессе. Магчыма, слова “экспедыцыя” занадта ёмкае (у навуковым сэнсе): мы ўладкаваліся на агітцэплаход “Уладзімір Маякоўскі”, ва ўтульную каюту, нас везлі, а мы пазіралі, камфорту ставала, бракавала самадзейных маршрутаў і самастойнасці. Хутка мы зразумелі, як не трэба падарожнічаць, і катэгарычна вырашылі пакінуць утульны борт

“Маякоўскага”, рызыкнучь на сапраўдныя прыгоды. Паспелі да таго часу прайсці Сож ад Гомеля да Лоева, па Дняпры – да Кіеўскага вадасховішча, Прыпяць – да Гарыні. У Давыд-Гарадку высадзіліся на сушу.

Валянцін Ждановіч. “Белы човен”.

18. У лісце той, колішняй, таполі святочна глядзелася сонца, цешачы вочы Купалы; у тую, колішнюю, таполлю ўразаліся ў крону, шчэрбячыся аб яе магутныя сукі, маладзікі і ветахі. А весніцы на панадворак былі поруч з таполяй; на весніцах – прыбітая прыржавелымі ад восеньскіх дажджоў цвікамі бляха з профілем сабачай морды – вушы натапыраныя, надпіс на блясе папярэджваў: “У двары злы сабака”. Але гэтым злым сабакам у дваццатыя гады па панадворку бегаў невялічкі вёрткі Султан, які лашчыўся каля ног дзяцей і дарослых, у трыццатыя гады пахаджваў па двары вялізны, пысочна-жоўтай поўсці, задуменны ў сваёй непаспешлівасці Журан.

На дах дома схіляла голле чаромха, як нявеста ў вэлюме, у маі, у густым засеве чорных ягадак, павабных для птушкі, – зімою. Рухавыя і розныя, яны паважна і ўвішна дзюбалі дары былой маладухі чаромхі. Перад вокнамі на вуліцу і ў сад рос бэз, кусцісты, высокі. Якраз у пройме гэтага бэзу стаяў, нібы спаконвечны, тапчан, на якім з самай ранняй вясны, як толькі пачынала прыграваць сонейка, днём праседжвала бабуня, як у хаце пад таполяй называлі маці Купалы. Яна заўсёды першаю запрыкмечвала госця, які кранаўся крамкі на весніцах, уваходзячы ў двор хаты пад таполяй, і была нібы добрым духам, што сустракаў тут кожнага.

Веранда была зашклёная. Гэта была і веранда, і тое, што на вёсцы называлі б сцёпкай ці камоўкай, бо на сценках тут віселі не толькі вялікія вянкi-вязанкі пукатай патапістай цыбулі, меншыя вяночкі дзюбаватага, ружова-малочнага часнаку, але і прыпасы, якім у вясковых хатах раней месца было звычайна на гарышчы ў абвязаных кужалем кошыках.

Свойскае, вясковае, не з крамы, а зробленае ў хаце, вылежалае ў сваім кубельцы, густым расоле, прыпраўленае перцам, часнаком, шалфеем, каляндрай, пасыпанае чорненькімі ядлоўцавымі ягадкамі, насычанае духам дубовага і хрэнавага лісця, мяты, зуброўкі, вішні, смародзіны, пятрушкі – усё гэта ў хаце вельмі любілі.

Алег Лойка. “Як агонь, як вада...”

20. Мы з таварышам выбраліся ў лес у выхадны дзень яшчэ поцемкамі; лёгкі, як павуцінка, туман забытаўся ў нізавінках сярод густога падлеску з ядлоўцу, крушыны, лазняку, зябка павявае прэлым лісцем, сырой зямлёй і тонкім, амаль няўлоўным духам сасны. Невялічкія лужынкi ў калюжынах зацягнула за ноч тонкім лядком; няўзнак патрапіш нагой – трэск на ўвесь лес, чорная, быццам дзёгаць, вада хлюпоча пад ботамі, выступае наверх.

Неба пакрысе святлела, але ў лесе стаяў шэры змрок, хоць і можна было адрозніць камлюкаватыя ствалы сосен, струхлелыя пянькі і сям-там на палянках малады асінавы падрост.

Пятро, мой спадарожнік, кінуў пад куст рукзак, і ў той жа момант імкліва пырхнула ўверх уздоўж ствала нейкая вялікая пярэстая птушка, мільганула белымі пёрамі, і там, увысі, у густых кронах пачуўся рэзкі, пранізлівы голас, быццам двое катоў, не падзяліўшы здабычы, счапіліся і шкуматаюць адзін аднаго. Мы застылі ад нечаканасці, слухаючы незвычайны ў гэтым сырым і непрыветным перадзімовым лесе, які, здавалася, спаў глыбокім сном, канцэрт.

Мы падышлі бліжэй, добра разгледзелі птушку. Яна была сапраўды прыгожая, нават не верылася, што ў гэтым лесе ўбачым такі цуд. Прырода быццам знарок пажартавала: у шэрыя колеры перадзім'я ўпляла яркія фарбы. На фоне шэрага неба выдзяліліся блакітныя, з чорнымі і белымі палоскамі, пёры крылаў птушкі, спінка ружаватая, а бліжэй да хваста – святлейшая. Сойцы, відаць, не спадабавалася, што мы яе разглядаем, узмахнула крыламі і белай мітуслівай плямкай матлянулася ўбок, зрабіла нешырокі плаўны паўкруг і села на другім баку палянкі ў голле шырокай кроны сасны, зноў пранізліва закрычала на ўвесь лес. Сойка крычала на розныя лады, верашчала, быццам яе хочуць схапіць, пагрозліва крычала, рэзка пасвіствала; у яе крыках чуўся ўвесь птушыны гармідар лесу, які птушка запамніла і ўмела ўпляла ва ўласны рэпертуар.

Алесь Дзятлаў. “Зарок”.

22. Халодны, густы туман яшчэ звечара павіс над аблогамі Белавежы, нібы бязважкая коўдра, ахутаў кожнае дрэва, кожны кусцік, кожны выварачень. Паветра так насыцілася вільгацю, што нават адзенне паступова становіцца набрынялым, цяжкім. Прамень ліхтара ўпіраецца ў белую муць і нічога амаль не высвечвае. Святлеее хіба што пад нагамі, а перад самым тварам зусім нечакана, нібы рукі дзіўных істот, узнікаюць галіны дрэў.

Раніцою туман засвяціўся нейкім ружаватым колерам, нібы хтосьці падпаліў яго, і той паволі радзеў, ціха ўзнімаўся ўгору. Гэта сонца сваёю цёплай ласкавай рукою праганяла яго з лесу, адкрываючы перад вачамі прыгажосць зялёнай пушчы. Промні кранулі вершаліну старога-старога дуба – высока ўзнеслася яна над кронамі сасновага бору. Кажуць, больш як сем стагоддзяў стаіць гэты велікан, і ніякія нягоды не зламалі гордага волата.

Промні заглянулі ў самы гушчар, выганяючы адтуль апошнія пасмы туману, якія не ўпарцяцца, паслухмяна ўсплываюць і нясуцца над лесам белымі воблачкамі.

Заіскрыліся на сонцы, нібы грані каштоўных камянёў, расінкі. Цяжкія, буйныя кроплі павіслі на галінках, кончыках лістоў, траве, быццам пацеркі нанізаліся на тонкія, амаль нябачныя, ніткі павуціння. А вось і сапраўдны гамак, у якім гойдаецца сам гаспадар-павук. Але нядоўга яму любавання сваім скарбам: хутка сонца высушыць расу і замест дыяментнаў застанецца звычайнае павуцінне.

Вывеў зуброў на паляну магутны ваяк, а сам падышоў да дуба, скінуў крутым рогам парканчык, што збудаваў вакол дрэва-помніка егеры, пачаў церціся аб яго шурпаты ствол. Выпрабаваўшы сілу, зубр лёг пад старой

ялінай, з годнасцю аглядае статак, які разышоўся па палянцы, паскубваючы яшчэ зялёную траву.

Апошнія лісткі абтрасае з бяроз, асін, клёнаў вецер-лістабой. Пушча на вачах святлее, пусцее, толькі дубы не здаюцца восені. Усю зіму будуць стаяць яны, захутаныя ў рыжыя кажухі, пакуль вясна не скіне, не абновіць убор дубровы.

Васіль Жушма. “Восень у пушчы”.

24. Памаленьку, але з кожным днём усё смялей і ўладарней наступала вясна: снег проста ўвачавідкі асядаў, змрачнеў і адсоўваўся як мага далей ад платоў і прыздаў, удзень капала са стрэх, паветра вільгатнела, святлела, прасторнела ў небе. Ні з таго ні з сяго сярод белага дня галасіста спявалі пеўні, і на пачарнелых сметніках жвава капашыліся вераб’і. Зіма, праўда, не хацела здавацца, храбрылася. На ноч уедліва браўся яршысты марозік, сушыў, сцягваў тонкім празрыстым лядком лужы, ранкам церусіў дробны, як манка, сняжок. Але саўладаць з цяплом ужо не магла старая, і ледзь паказвалася сонца, ад злосці і бяссілля плакала шчодрымі слёзнымі каплямі. А потым неяк у адзін дзень снег набрак вадою і шухнуў у раўчукі, усюды загаманілі, забулькалі ручаі і ў шматгалосным, шкільвым шуме і звоне панеслі вясну некуды далей.

Памятаю, што ў Вепры мы з Мальвінаю ішлі не па шпалах, а па лясной караністай дарозе. Абапал усюды рыжэла прымятая зімою трава, чарнела збуцвелае леташняе лісце. У лагчынах было бела ад кураслепу, сіні кашлаты сон аж ірваў бор. Маладыя бярозкі не ўтрымаліся ад спакусы, каб не пафарсіць у сваіх летніх абновах – над імі ўжо калыхаўся, шугаў квола-зялёны дым. Старыя дрэвы не спяшаліся – нечага чакалі, а ў глушэчы нясмела крычала першае “жу-ку” зязюля.

Ля самай дарогі пад тоўстаю, карыстаю бярозаю, мы натрапілі на невялічкае дубовае карытца, поўнае бярозавіку, і ўзрадаваліся, як дзеці. Навыперадкі пусціліся да балацэвіны, вырвалі па чорнагаловіне і праз іх, сеўшы на ўколенкі, пілі гэты чысты, як сляза, сок вясны.

Потым мы збочылі з язджалай дарогі і пайшлі лесам. Пад нагамі блытаўся зялёны і порсткі ягаднік, качаліся мокрыя шышкі, пахла хвойя, дурна п’яніў багуннік.

Спусціліся ў лагчыну і спыніліся ўражаныя: на бруснічных барвенках сям-там чырванелі ягады, буйныя і сакавітыя, якія прабылі зіму пад снегам і не толькі не сапсаваліся, а яшчэ болей пасмачнелі.

Барыс Сачанка. “Мальвіна”.

26. Крокаў за дзвесце ад самога дрэва быў куток, дзе не ездзілі з калясмі, куды не дабівалася жывёла, дзе не хадзіла каса. Год за дзесяць да Айчыннай вайны, да гэтых дзён, калі завяршыліся і дайшлі да новых сваіх ператварэнняў справы, крыўды, прыкрасці і радасці людзей, з Сумліч да шашы забрукавалі выезд і ў адным месцы клалі мост цераз лог, даволі-такі вялікі. Падымалі насыпам дарогу і зямлю на гэта бралі з таго месца, што

крокаў за дзвесце ад вялікага дрэва. Там стварылася вялікая яма і два дугаватыя равы – як дзе капалі.

З самай вясны тут стаяла вада, і ўвосень таксама. Берагі да вады былі крутыя, да таго ж засталася тут скрозь каменне, кучамі і рассыпанае, і ў гэтым месцы патомства вялікага дрэва за дзесяць год густа ўзялося...

Над непраходнай расліннасцю ўзнімалася колькі даволі ўжо высокіх таполяў, ужо сапраўдных вялікіх дрэў, а наводдалек, як асілак і аглядальнік на цэлую навакольнасць, узвышалася вялікае дрэва, усёй вышынёй зялёнае і ўпартае ў бесперапынным змаганні з навакольным светам за сваё патомства. Толькі адна адзінюсенькая галіна на ім, пад сярэдзіну яго вышыні, была сухая і вытыркалася з густой зеляніны. Чалавек павінен быў крута закідаць галаву і трымаць шапку, каб глянуць на гэтую сухую галіну. На ёй нагледзелі сабе месца адпачываць удзень ад клапатлівай стомы палявыя каршачкі і заблудныя здалёку птушкі.

Гэты куток на скрыжаванні дарог быў як бы месцам ратунку ад цяжару доўгага падарожжа па вялікіх дарогах і ад цяжкіх думак аб невядомасці канца дарогі. Больш як за дзесяць кіламетраў ад гэтага месца падарожныя ўгадвалі, ці хутка ўзыдзе сонца. Яшчэ змрок ночы вісеў над зямлёю, а вершаліна дрэва ўжо была ў сонцы. На ёй ляжала сонечнае праменне, хоць сонца было яшчэ дзесьці глыбока і далёка.

Кузьма Чорны. “Пошукі будучыні”.

28. Антарыа, нядобрадзеіны, стрэптацыд, папялішча, рэнамэ, свежазмолаты, Халхін-Гол, не ўтоіш, тэрарыум, да Убарці, усходнесібірскі, фіна-угры, Панямонне, Салавецкія астравы, сувораўская тактыка, заслужаны настаўнік, Шклоўскі раён, кужэльны, мельхіёр, мезальянс, аб’яднанне, аб’ява, паў-Беларусі, вытворча-фінансавы, вытворча неабходны, відэатэхніка, камер-юнкер, за млягой, зажива, з наскоку, злева, па-першае, аніколі, няўмека, зусім не тоўсты, няважны, не цікавей чым цяпер, сцвярджаць, знянацку, язычок, мовазнаўца, трохтысячны, наўзрыд, на чале, па часе, наўздагон, наскрозь, на смак, насцеж, наспех, з боку на бок.

30. Старагрэчаскі, няцотны, бухгалтар, няўцешны, тунэль, бела-блакітны, Камянец-Падольскі, да Узды, пачуў усплёск, эўрыка, арнаутка, прыемна ўтрайне, разанаўскі радок, Магілёўская вобласць, народны артыст, Дзень медыцынскага работніка, Ахоцкае мора, Тальяці, інтэрв’ю, марсельеза, звесці, кіпень, горнарабочы, грамадска карысны, белапалякі, grosмайстар, нявеста-красуня, без упынку, бясконца, надвое, на памяць, нанавя, няўмельства, далёка не разумны, няблага, не эфектыўней чым заўтра, анішто, верашчака, рэдакцыя, медаль, грабянёк, жэтон, па-простама, папросту, па некалькі, па парадку, папаўдні, да зарэзу, да пары, дарэчы.